

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Alexandra Madsen

Synen på kvinnliga förövare i gängkriminalitet

En diskursanalys av lagstiftarens syn på kvinnor i gängkriminalitet och
domstolens syn på kvinnor som begår grova våldsbrott

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson

Termin: HT 2022

Innehåll

SUMMARY	4
SAMMANFATTNING	5
FÖRORD	6
FÖRKORTNINGAR.....	7
1 INLEDNING.....	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och frågeställningar.....	10
1.3 Metod och material	11
1.3.1 Rättdogmatisk och rättssociologisk metod samt forskningsläget.....	11
1.3.2 Diskursanalytisk metod	13
1.3.3 Det tillämpade tillvägagångssättet och analysens begränsningar.....	14
1.4 Teoretiska utgångspunkter.....	16
1.4.1 Genusteori.....	16
1.4.2 Feministisk socialkonstruktivistiskt perspektiv.....	17
1.5 Avgränsningar	19
1.6 Disposition	20
2 GENUS OCH BROTT	21
2.1 Genusforskningen och ”den rosa lagboken”	21
2.1.1 Historisk syn på kvinnliga lagöverträdare	22
2.1.2 Förklaringsmodeller för särbehandling av kvinnor i rättsväsendet ..	23
2.2 Kriminella kvinnor	27
2.2.1 Statistik om kvinnor som begår våldsbrott.....	27
2.2.2 Kvinnor i kriminella nätverk	28
3 DISKURSANALYS AV LAGFÖRSLAGEN	32
3.1 Förminskning av kvinnors involvering i gäng	32
3.2 Fokus på kvinnor som brottsoffer	36
4 PÅFÖLJDSBESTÄMNING	38
4.1 Straffvärde och straffmätning	38

4.2	Påföljdsval	40
5	DISKURSANALYS AV VÅLDSBROTTSDOMARNA.....	42
5.1	Svag sinnesnärvaro i mål med relationsbaserat motiv.....	44
5.1.1	Knivhugget i skuldran	45
5.1.2	Permissionen.....	46
5.1.3	Rakbladet.....	47
5.1.4	Styckningen	49
5.1.5	De knivhuggna kvinnorna	51
5.1.6	Sprängdådet	54
5.1.7	Lägenhetsmisshandeln.....	56
5.2	Hög sinnesnärvaro i mål med ekonomiskt/drogrelaterat motiv..	58
5.2.1	Kvinnorna på Hinseberg.....	59
5.2.2	Parkeringskjutningen	60
5.2.3	Personliga assistenten.....	61
5.2.4	Gängskjutningen i Örebro	62
5.2.5	Knivbråket på gatan.....	63
5.2.6	Bilskjutningen i vägkorsningen.....	65
5.2.7	Hunddispyten.....	66
6	AVSLUTANDE SLUTSATSER.....	68
6.1	Diskursanalysen av lagförslagen.....	68
6.2	Diskursanalysen av våldsbrottsdomarna.....	69
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	72
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	78

Summary

Gang crime in Sweden is a debated topic today. Despite this, there is one side of the coin that is overlooked and left in the dark, namely the women who condone violence. Historically, women who come into contact with the justice system have been seen as victims of men's violence, and so also in today's society. There is talk of "the pink law book" and women being treated differently by actors in the justice system in violation of the principle of equality due to the stereotypical image of who is a lawbreaker.

The essay aims to draw attention to how actors in the legal system produce gender stereotypes about women from a gender perspective. Essentially, a discourse analytical method is applied based on five legislative proposals within the government's 34-point program against gang crime, to examine the view of women in gang criminal contexts. In addition, the construction of women who committed violent crimes in 14 legal cases is investigated, based on the identification of patterns in the penalty assessment. To aid the analysis, theoretical explanatory models developed in gender research are presented with the aim of drawing attention to patterns for the differential treatment of women in the justice system. The purpose of investigating the view of women in these texts is to form an understanding of how the law, through the legal treatment of women, depicts social reality, as well as to problematize how legal discourses in turn produce the notion of the actors of gang crime and the association between gender and violent crime in criminal law.

The result of the discourse analysis in the essay suggests that the legislature overlooks women in gang crime with reference to statistics and emphasizing women as victims of men's violence. Through the discourse analysis of the violent crime convictions, two discourses regarding the view of women were identified. On the one hand, there was a view of women who commit violent crimes due to relationship-based motives as unstable with weak presence of mind, which entails a positive differential treatment through milder penalties because these motives are associated with female characteristics. On the other hand, there was a view of women who commit violent crimes with economic or drug-related motives as conscious with a high presence of mind, which has been shown to lead to a comparatively stricter penalty assessment because these motives cannot be associated with female characteristics. The penalty assessment in the latter discourse has proven to be more objective, which may entail a prerequisite for the maintenance of the principle of equality. However, there are also tendencies of the court to consider extenuating circumstances in the penalty assessment of the woman's act to a greater extent than the law allows, which is problematic from a legal certainty point of view and for the fight against gang crime.

Sammanfattning

Gångkriminaliteten i Sverige är idag ett omdiskuterat ämne. Trots detta finns det en sida av myntet som förbises och lämnas i det dolda, nämligen de våldsbejakande kvinnorna. Historiskt sett har kvinnor som kommer i kontakt med rättsväsendet setts som offer till mäns våld, och så även i dagens samhälle. Det talas om ”den rosa lagboken” och att kvinnor särbehandlas av rättsväsendets aktörer i strid mot likhetsprincipen med anledning av den stereotypa bilden av vem som är lagöverträdare.

Uppsatsen ämnar uppmärksamma hur rättsväsendets aktörer producerar föreställningar om kvinnan utifrån ett genusperspektiv. I huvudsak tillämpas en diskursanalytisk metod utifrån fem lagförslag inom regeringens 34-punktsprogram mot gängkriminalitet, för att undersöka synen på kvinnor i gängkriminella kontexter. Därtill utreds konstruktion av kvinnor som begått våldsbrott i 14 rättsfall, utifrån identifiering av mönster i påföljdsbedömningen. Till hjälp för analysen presenteras teoretiska förklaringsmodeller som utarbetats i genusforskningen i syfte att uppmärksamma mönster för särbehandlingen av kvinnor i rättsväsendet. Syftet med att utreda synen på kvinnorna i dessa texter är att bilda en förståelse för hur juridiken genom den rättsliga hanteringen av kvinnor skildrar den sociala verkligheten, samt problematisera hur rättsliga diskurser i sin tur producerar föreställningen om gängkriminalitetens aktörer och associationen mellan kön och våldsbrott i straffrätten.

Resultatet av diskursanalysen i uppsatsen talar för att lagstiftaren förbiser kvinnor i gängkriminaliteten med hänvisning till statistik och framhävnings av kvinnor som offer för mäns våld. Genom diskursanalysen av våldsbrottsdomarna identifierades två diskurser gällande synen på kvinnan. Å ena sidan förekom en syn på kvinnor som begår våldsbrott med anledning av relationsbaserade motiv som instabila med svag sinnesnärvaro, vilket medför en positiv särbehandling genom mildare påföljder eftersom dessa motiv associeras till kvinnliga egenskaper. Å andra sidan förekom en syn på kvinnor som begår våldsbrott med ekonomiskt eller drogrelaterat motiv som medvetna med hög sinnesnärvaro, vilket visat sig föranleda en i jämförelse strängare påföljdsbedömningen eftersom dessa motiv inte kan associeras till kvinnliga egenskaper. Påföljdsbedömningen i den senare diskursen har visat sig vara mer objektiv, vilket kan medföra en förutsättning för upprätthållandet av likhetsprincipen. Däremot finns det även tendenser hos domstolen att i påföljdsbedömningen av kvinnans gärning beakta förmildrande omständigheter i högre utsträckning än vad lagen medger, vilket är problematiskt ur en rättssäkerhetssynpunkt och för bekämpningen av gängkriminaliteten.

Förord

Tiden är kommen för mig att genom detta slutliga arbete lämna fyra och ett halvt års studier bakom mig. Åren har varit långa samtidigt som tiden har flugit förbi. Jag har träffat många inspirerande människor, tappert knäppt på datorns tangenter och funderat över många problematiska samhällsfrågor. Jag blickar tillbaka över studietiden och inser att det är en tid jag tror de flesta av oss kommer att sakna.

Min studiegång hade varit bra mycket tuffare och tråkigare om det inte vore för min fina studiekamrat Annie. Du ska veta att alla tidiga morgnar på skolan, sena eftermiddagar hemma hos varandra och lunchdejter med allt ifrån sallad till lufttorkad falafel med hummus har förgyllt min studiegång. För dig är jag för evigt tacksam och jag ser fram emot att stötta dig i livet framöver.

Jag vill tacka min fantastiska handledare Ulrika Andersson för värdefulla insikter och kommentarer på mitt arbete. Du är otroligt inspirerande, både i din yrkesroll som professor och i livet som kvinna.

Slutligen vill jag tacka min mamma för din vilja att diskutera juridiska frågor med mig under utbildningens gång, samt min livspartner Kevin som gjort de mörka och kalla dagarna under skrivandets gång både ljusare och varmare. Tack vare ert stöd har skrivandet känts som en dans på rosor.

Helsingborg den 4 januari 2023,

Alexandra Madsen

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
BUP	Barn- och ungdomspsykiatri
Jfr.	Jämför
M.fl.	Med flera
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

En söndagseftermiddag i maj 2021 exploderade en bomb vid en livsmedelsbutik i Malmö, varvid tre personer häktades, däribland en 16-årig flicka. Dådet kopplades till en gängkonflikt i närområdet. Flickan dömdes till skyddstillsyn för att ha utfört sprängdådet på uppdrag av en man i 20-årsåldern.¹ Frågan om ökningen av aktivt gängkriminella flickor och kvinnor som utför grova våldsbrott har fångat polisens uppmärksamhet de senaste åren.² I Sverige är ökningen av gängkriminella kvinnor nytt enligt polisen, och därmed inte något som varit särskilt aktuellt att diskutera tidigare.³ Politikerna har presenterat och vidtagit olika åtgärder för att bekämpa gängkriminaliteten. Som en lagstiftningsåtgärd presenterade regeringen 34-punktsprogrammet hösten 2019, i syfte att minska brottsligheten och öka tryggheten i samhället. Flera av punkterna ger uttryck för en viljeyttring om att höja straffen för olika typer av brott relaterade till gängkriminalitet.⁴

Problematiken med kvinnliga gängkriminella har även diskuterats offentligt. Frågan om vilka åtgärder som avsågs vidtas för att flickor och kvinnor inte ska dras in i samt kunna lämna gängkriminella miljöer ställdes till justitie- och migrationsministern i augusti 2020.⁵ Ministern medgav i sitt svar att statistiken visar att drygt fem till tio procent av aktörerna i den organiserade brottsligheten i Sverige är kvinnor, och framhävde allvaret i att fördomar om kön och brottslighet kan medföra ett osynliggörande av flickor och kvinnor i kriminella nätverk. Ministern beskrev även att detta kan utmynna i att kvinnor inte lagförs för brott de begår eller att de inte får ta del av stödinsatser i syfte att kunna lämna kriminella nätverk.⁶ Några specifika åtgärder för bekämpningen av kvinnor i gängkriminalitet uppgav ministern dock inte.

Brottslighet är ett begrepp som vanligtvis associeras till män och kvinnor tenderar istället att ses som offer. Det talas om ”den rosa lagboken”, det vill säga att kvinnor blir positivt särbehandlade i rättsväsendet i jämförelse med

¹ Malmö tingsrätts dom i mål nr. B 5440-21; Göteborgs-Posten (2021-07-14), ”Polisen

² Dagens Nyheter (2021-07-13), ”Kvinnor alltmer i polisens fokus vid grova brott och gängkriminalitet”; SVT Nyheter (2021-03-30), ”Stockholmspolisen: Fördubbling av tjejer i kriminella gäng”.

³ Polismyndigheten (2019), ”Kriminella nätverk inom den organiserade brottsligheten i polisregion Stockholm”, s. 13).

⁴ Regeringens hemsida (2022), ”34-punktsprogrammet: Regeringens åtgärder mot gängkriminaliteten”.

⁵ Skriftlig fråga 2019/20:1971 av Westerlund Snecker, Linda (V), ”Kvinnor i gängkriminella miljöer”.

⁶ Riksdagens hemsida (2022), ”Skriftlig fråga: Kvinnor i gängkriminella miljöer”.

män.⁷ En grundläggande princip inom straffrätten är dock likhetsprincipen, som kommer till uttryck i 1 kap. 9 § regeringsformen (1974:152). Principen innebär att alla ska betraktas som lika inför lagen och lagen ska därmed tolkas och tillämpas oberoende av exempelvis den åtalades kön. Moa Bladini, lektor i straffrätt, har beskrivit att intrycket av objektivitet i den dömande verksamheten är en nödvändighet för att kunna legitimera domslut. Hon menar dock samtidigt att objektivitet sällan kan uppnås och att den istället används som ett kamouflage för förgivet tagna föreställningar om och värderingar av verklighetens beskaffenhet.⁸ Debatten som har förekommit kring kvinnor och straffrätt har i första hand handlat om frågeställningar som berör brottsoffrens situation. En tänkbar förklaring till detta är förstas att kvinnor i huvudsak möter straffrätten i egenskap av att vara brottsoffer, och att det därför också är i detta sammanhang som kritiken mot rättssystemet uppkommer.⁹ Det är således av betydelse att granska straffrättens konstruktion och hantering av kvinnliga förövare i gängkriminaliteten.

Med anledning av att det är beaktansvärt att lagstiftningsåtgärderna mot gängkriminaliteten når alla individer i gängkriminaliteten, oavsett kön, är det av intresse att undersöka vilken föreställning om kvinnor i gängkriminalitet som förekommer i lagförslagen inom 34-punktsprogrammet. Dessutom är det av intresse att undersöka om domstolarnas syn på kvinnors våldsanvändning möjliggör straffhöjningar för brott relaterat till gängkriminalitet, oavsett gärningspersonens kön. Därmed ska domstolens straffrättsliga argumentation vid påföljdsbestämningen i mål där kvinnor begått våldsbrott analyseras, för att utreda föreställningen om kvinnor i dessa kontexter.

⁷ Sveriges Radio (2022-05-20), P3 KRIM, ”*VECKAN: Kvinnor i kriminella miljöer*”, min 01:40-02:20; Göteborgs-Posten (2021-05-24), ”*GP granskar: ”Rosa lagbok” för gängtjejer väcker känslor*”.

⁸ Bladini, Moa (2013), ”*I objektivitetens sken: en kritisk granskning av objektivitetsideal, objektivitetsanspråk och legitimeringsstrategier i diskurser om dömande i brottmål*”, s. 18.

⁹ Andersson, Ulrika (2004), ”*Hans (ord) eller hennes?: en könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*”, s. 15.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen grundas i redan befintlig genusforskning om särbehandlingen av kvinnor i rättsväsendet. Det större ändamålet med uppsatsen är därmed att problematisera lagstiftarens och rättstillämparens objektivitet i behandlingen av kvinnor i gängkriminaliteten i Sverige, samt uppmärksamma hur rättsväsendets aktörer producerar föreställningar om kvinnan. Syftet med uppsatsen är att undersöka dels lagstiftarens framställning av kvinnors närvaro inom gängkriminaliteten, dels om rättstillämparens syn och behandling av kvinnor som begår våldsbrott möjliggör en reell effekt av straffhöjningarna för brott inom gängkriminaliteten. Syftet med uppsatsen förverkligas genom en diskursanalys av dels fem lagförslag som fram till 1 oktober 2022 presenterats inom regeringens 34-punktsprogram, dels domskälen i 14 rättsfall där kvinnor dömts för grova våldsbrott mellan åren 2011-2022. Därtill appliceras genusforskningens utarbetade förklaringsmodeller i syfte att fördjupa förståelsen för diskursanalysens resultat. Avsikten är således att kritiskt granska hur diskurserna i dessa texter konstruerar kvinnor i gängkriminalitet. I uppsatsen tillämpas genusteori som ett analytiskt verktyg för att sätta kvinnor som begår grova våldsbrott i ett bredare sammanhang. Följande frågeställningar är ämnade att besvaras med anledning av syftet:

- Vilken syn på kvinnor i gängkriminalitet framkommer i lagförslagen inom 34-punktsprogrammet?
- Vilken syn på kvinnor som begått grova våldsbrott framkommer i domstolarnas domskäl?
- Vilka mönster gällande domstolens syn på kvinnan och resonemang vid påföljdsbestämningen går att identifiera i våldsbrottsdomarna?

1.3 Metod och material

1.3.1 Rättdogmatisk och rättssociologisk metod samt forskningsläget

I ljuset av ovan nämnda frågeställningar tillämpas den rättdogmatiska metoden i den deskriptiva delen av uppsatsen som består i att förklara reglerna vid påföljdsbedömningen. Den rättdogmatiska metoden har till syfte att fastställa och systematisera gällande rätt genom lagtext, förarbeten, rättspraxis och doktrin, vilka är traditionellt accepterade rättskällor. Rättdogmatiken kan dock även tillämpas utifrån sin funktion att reglera en juridiskt godtagbar argumentation och tolka gällande rätt. Därmed går det att kritiskt granska den gällande rätten som exempelvis skapas av domstolarna.¹⁰ Även om uppsatsen ämnar undersöka rådande diskurser finns det anledning att ge en rättslig kontext till aktuella straffrättsliga premisser.

Den rättssociologiska metoden används dessutom i syfte att anlägga ett utomrättsligt perspektiv på hur gällande rätt i realiteten tillämpas, för att bidra till en bredare förståelse av lagstiftarens och domstolarnas konstruktion av kvinnor. Materialet som tillämpas illustrerar föreställningar om kön, vilket förser uppsatsen med genusforskningens förklaringsmodeller för särbehandling av kvinnor i rättsväsendet. Rättssociologiska källor består i etablerad kunskap och teorier som grundas i systematisk forskning kring hur verkligheten ser ut och fungerar på diverse samhällsområden.¹¹

Med anledning av den rådande bristen av specificerat material om kvinnors delaktighet i gängkriminalitet tillämpas såväl nationell som internationell forskning om dels kvinnliga lagöverträdare, dels gängkriminella aktörer. Litteraturen *Perceptions of Female Offenders- How Stereotypes and Social Norms Affect Criminal Justice Responses* skriven av den amerikanska psykologiprofessorn Brenda Russell tillsammans med andra internationella forskare i rättsfrågor nämns i syfte att belysa bakgrundsfaktorer till synen på kvinnliga lagöverträdare.

Genusforskningen har även utarbetat modeller ämnade att förklara förekomsten av särbehandling av kvinnor i rättsväsendet. Modellerna tillämpas som grundläggande teorier i uppsatsen för att analysera resultatet i diskursanalysen av våldsbrottsdomarna. Tillämpningen av dessa studier legitimeras av att de tidigare presenterats och getts svenska benämningar av Kriminalvården i studien *Bedömningsgrunder och kön i Kriminalvårdens frivårdsar-*

¹⁰ Sandgren, Claes (2018), "Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod och argumentation", s. 45 ff.

¹¹ Hydén, Håkan (2018), 'Rättssociologi: om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle', i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), "Juridisk metodlära", s. 209 ff.

bete från 2015, skriven av bland andra den svenska våldsbrottsexperten Jenny Yourstone. Yourstones avhandling *Violent female offenders: facts and preconceptions* och andra svenska studier tillämpas dessutom i syfte att understödja den internationella forskningens relevans i svenska kontexter.

Brottsförebyggande rådets (Brå:s) rapport 2016:12 *Kriminella nätverk och grupperingar* tillämpas som en källa för att förklara gängkriminalitetens strukturer i Sverige. Studierna utgår dock främst från manliga aktörer och situationen för gängkriminella män och kvinnor ser många gånger olika ut, vilket bör beaktas vid tillämpningen av materialet. Trots detta kan många av kontexterna inom kriminella nätverk vara lika för såväl män som kvinnor. För att understödja detta används internationell forskning om kvinnor i organiserade kriminella nätverk som kunskapsunderlag, exempelvis Dina Siegels artikel *Women in transnational organized crime. Trends in Organized Crime*. En viss återhållsamhet även mot dessa källor bör tillämpas eftersom några av källorna dels är äldre, dels porträtterar kvinnor i internationella organiserade kriminella nätverk. Olika samhällen har olika strukturer när det kommer till kriminella nätverk. Däremot går det inte per automatik att påstå att kvinnors medverkan i gängkriminella miljöer i Sverige skiljer sig från kvinnor internationellt, vilket medför att även internationella studier kan tillämpas som en kunskapsbas om kvinnor i kriminella nätverk i Sverige.

Det förekommer viss aktuell information om gängkriminella kvinnor i Sverige genom främst dokumentären *Gängkrigen och kvinnorna* som publicerades i maj 2022 på TV4. I dokumentären fick verksamma och avhoppade gängkriminella kvinnor tala ut om sin bakgrund, sina upplevelser och motiv, samtidigt som polisen fick redogöra för deras lägesbild av hur gängkriminella kvinnor hanteras av brottsutredande myndigheter. I uppsatsen hänvisas det därmed till dokumentären, för att visa på att internationella källor även är aktuella för just kvinnor inom gängkriminalitet i Sverige idag.

Nationella operativa avdelningen håller i skrivandets stund på med en kartläggning av kvinnors medverkan i organiserad brottslighet. Kriminologiska institutionen har även startat forskningsprojektet *Kvinnors brottslighet som socialt problem* med Tove Pettersson, professor i kriminologi med särskilt fokus på genus och brott vid Stockholms universitet, som projektledare. Syfte med studien är att studera bilden och framväxten av den brottsliga kvinnan samt analysera utvecklingen av kvinnors brottslighet.

1.3.2 Diskursanalytisk metod

Dessutom tillämpas en teoretisk diskursanalytisk metod i syfte att bilda en förståelse för den allmänt rådande samtida föreställningen av och synen på kvinnor som begår våldsbrott i kriminella nätverk. Diskursanalysen är ett teoretiskt perspektiv som tillämpas för att förstå hur språkanvändningen i skriven text medverkar till att konstruera, representera och utmana den allmänna synen på social ordning. Metoden utgår nämligen ifrån en konstruktivistisk världsbild. Innebörden av detta är att diskursanalysen utgår ifrån att verkligheten kommuniceras genom språket, och att språket i sin tur etablerar representationer av verkligheten.¹² Genom detta förhållningssätt kan konstruktioner och normalisering av maktförhållanden i samhället upprätthållas med hjälp av sättet vi talar eller inte talar om ett visst fenomen.¹³

Människors syn på världen och individer är därmed inte ofiltrerade och opartiska, utan manifesteras i bland annat texter. Texter som diskurser bildar föreställningar om exempelvis vad som ska inkluderas och exkluderas. Genom användandet av vissa diskurser försummas andra diskurser som framhåller en annan syn och föreställning om verklighetens sociala problem. Därmed tillkännager ledande diskurser enbart vissa behov eller intressen som legitima, medan andra underordnas i rätten.¹⁴ Såväl lagstiftaren som domstolen är institutioner som har möjlighet att forma språkbruket och utövar således en effektiv och repressiv makt i samhället.¹⁵ Enligt historikern och filosofen Michel Foucault kan diskursanalysen följaktligen synliggöra hur subjektiviteten konstrueras i dessa diskurser, och tillåter därmed en analys av den producerande maktutövningen. Diskursanalysen tillämpas i detta fall för att framhålla hur kvinnliga lagöverträdare som socialt fenomen beskrivs i den rättsliga kontexten.¹⁶ Således är det av intresse att undersöka just hur synen på kriminella kvinnor konstrueras i lagförslagen inom 34-punktsprogrammet mot gängkriminalitet, samt vilken syn på kvinnor som begått våldsbrott som kommer till uttryck i domskälen av rättstillämparna. Genom en analys av den rättsliga hanteringen av kvinnor som begår våldsbrott tydliggörs hur detta producerar en föreställning om associationen mellan kön och våldsbrott i straffrätten.

¹² Andersson (2004), s. 40 f.

¹³ Svensson, Peter (2019), "Diskursanalys", s. 21.

¹⁴ Andersson (2004), s. 32

¹⁵ Svensson (2019), s. 40; Andersson (2004), s. 31 ff.

¹⁶ Gunnarsson m.fl. (2018), "Genusrättsvetenskap", s. 112; Andersson (2004), s. 33.

1.3.3 Det tillämpade tillvägagångssättet och analysens begränsningar

Diskursanalyser består av flera tvärvetenskapliga och multidisciplinära angreppssätt. Tillämpning av diskursanalytisk metod i den här uppsatsen innebär dels ett teoretiskt perspektiv, med utgångspunkt i feministisk socialkonstruktivism, dels ett metodologiskt förfarande för hantering av lagförslagen och domarna som granskas. Syftet är att förse läsaren med en förståelse för hur juridiken skildrar den sociala verkligheten, samt hur rättsliga diskurser i sin tur influeras av och influerar till synen på kvinnor i gängkriminalitet. Metodvalet och tillvägagångssättet har inspirerats av Ulrika Anderssons avhandling *Hans (ord) eller hennes?*¹⁷, i vilken Andersson genom diskursanalytisk och rättsdogmatisk metod undersökte bakomliggande diskurser för konstruktionen av de gränsdragande rekvisiten mellan ömsesidiga handlingar och sexuella övergrepp i hovrättens prövning vid sexualbrott. Kombinationen av metoder kan synliggöra och kritisera antaganden som grundar rättsdogmatiken och accepterade tolkningar av gällande rätt.

I uppsatsen tillämpas Norman Faircloughs kritiska diskursanalys, eftersom denna inriktning möjliggör att normativa värdesystem skapade av människor, såsom straffrätten, går att analysera och ifrågasättas.¹⁸ Syftet med det kritiska förhållningssättet är att initiera en diskussion om alternativa sätt att tala om kvinnor som begår våldsbrott. I uppsatsen görs detta genom att uppmärksamma och diskutera sättet lagstiftaren framställer kvinnor i gängkriminella miljöer i lagförslagen, och hur synen på kvinnor som begår våldsbrott kommer till uttryck i domstolarnas domskäl.

Faircloughs kritiska diskursanalys utgår ifrån en analys som beskriver språkbruket utifrån tre nivåer.¹⁹ Inledningsvis identifieras upprepade mönster utifrån de ordval och sammanhang som kommer till uttryck i materialet, samt vad som betonas och undviks. I samband med detta analyseras hur de diskurser som kommer till uttryck i texterna används för att framställa en syn på kvinnor som begår våldsbrott, så kallat den diskursiva praktiken. Slutligen granskas den diskursiva praktiken baserat på de effekter som den har i realiteten, så kallat den sociala praktiken. Analysen av såväl lagförslagen som domarna har för avsikt att kritisera det juridiska språkets objektivitet och finna underliggande föreställningar om kvinnan för att på så sätt undersöka samspelet mellan juridiken och andra sociala diskurser. Dessutom är avsikten att undersöka om diskurserna medför mönster gällande rättstillämparens behandling av kvinnan vid påföljdsbestämningen.

¹⁷ Andersson (2004).

¹⁸ Svensson (2019), s. 53 ff.

¹⁹ Ibid, s. 56 f.

Premissen är att språkbruket i lagförslagen och rättstillämpningen är normerande och därmed upprätthåller maktrelationer i samhället genom att beskriva världen på ett sätt som framstår som naturlig och lönlös att ställa sig tvivlande till. Syftet med detta är att upplysa om och kritisera hur språkbruket vid tal om kön och genus kan styra bilden av kvinnor. Diskursanalysen kommer i detta hänseende att kopplas till feministisk socialkonstruktivism. Socialkonstruktivismen upprättar en ideologisk föreställning om att kvinnor och mäns handlingar influeras av de strukturella sociala förväntningarna som finns på kvinnor respektive män,²⁰ och kan på så sätt tydliggöra vilken betydelse språket, det vill säga det som framhävs och det som framstår som självklarheter, har för makten i samhället. Språkbruket som tillämpas i lagförslagen medför nämligen att vissa maktintressen i samhället främjas och att andra hindras.²¹ Detta lämpar sig i uppsatsen då kritisk forskning grundar sig i ändamålet att diskutera orättvisor i samhället för att uppmuntra till exempelvis likabehandling mellan könen.²² Analysen av materialet fokuserar därmed på underliggande föreställningarna om kön. Således analyseras inte lagförslagen utifrån vad de i sig inför eller förändrar.

Med anledning av att domarna främst tillämpas för att granska strukturer i rättstillämpningen, och inte för att göra vederhäftiga konstateranden om gällande rätt, ses de som ett empiriskt material och analyseras således med hjälp av diskursanalys.²³ I uppsatsen ses rätten som föremål för kunskap, och genom detta perspektiv kan kontextuella orsakssamband anläggas för att tydliggöra att rätten existerar i samband med exempelvis moraliska inställningar eller sociala omständigheter.²⁴ Syftet med diskursanalysen av rättsfallen är således att undersöka hur grundläggande föreställningar om kvinnans egenskaper konstrueras i domskälen samt vilka mönster som kan identifieras gällande synen på kvinnan och den straffrättsliga argumentationen som förs vid påföljdsbedömningen.

Slutsatserna som dras av diskursanalysen kan inte anses vara generaliserade, utan omfattar endast det valda materialets omfång. Det ska även poängteras att författarens individuella förståelse av världen speglar analysen, något som vid en genusteoretisk analys är oundvikligt, vilket medför att det alltid finns en risk för att analysen blir godtycklig. En kritisk inställning i relation till samhällets maktstrukturer tillämpas därmed för att minimera risken för att reproducera den diskurs som i uppsatsen ifrågasätts. Genom ett transparent förhållningssätt till materialet och slutsatserna är förhoppningen att subjektiviteten i uppsatsen minskar.

²⁰ Se avsnitt 2.1.

²¹ Svensson (2019), s. 96.

²² Ibid, s. 99.

²³ Gunnarsson m.fl. (2018), s. 71.

²⁴ Ibid, s. 75.

1.4 Teoretiska utgångspunkter

1.4.1 Genusteori

Genusrättsvetenskapen karaktäriseras av en demokratisk legitimering, det vill säga att rätten och rättsvetenskapen ska vara likställd i relation till rättsligt och politiskt utformade grundtankar om människors lika värde. Följaktligen möjliggör detta ett kritiskt förhållningssätt till etablerade uppfattningar om bland annat rättens rättfärdigande och neutralitet.²⁵ Gunnarsson med flera (m.fl.) beskriver att effekten av att alla människor formellt sett ska behandlas lika är att det manliga könet som norm osynliggörs. Grunden för tankesättet är att det manliga könet historiskt sett varit det objektiva och allmängiltiga i den rättsliga normbildningen, och att det kvinnliga könet således intagit den motsatta rollen i juridiken. Därmed har kvinnor och män tillskrivits olika grundläggande egenskaper samtidigt som det främst varit mäns föreställningar och idéer som format reglering och tillämpning av rätten.²⁶

Straffrätten påverkas därmed också av samhälleliga maktstrukturer. Befintlig genusrättsvetenskaplig forskning och kvinnoforskning synliggör hur straffrätten framställer och återskapar föreställningar om exempelvis våld, kön och makt.²⁷ Relevant blir således att relatera könsfrågor till konstruktionen av människan och verkligheten som förekommer inom straffrätten. Genusforskningen och straffrätten ses som två kunskapsområden, där båda hanterar frågor kring beskrivningen av verkligheten och människan på olika sätt.²⁸ Eftersom straffrätten är ett värdesystem finns det vissa samband mellan den konstruerade individen på den teoretiska nivån och den straffrättsliga argumentationen som förekommer kring människan på tillämpningsnivån, samt ett samband mellan genusforskningens frågor om kön och straffrätten som etik.²⁹

Genusforskning handlar om att undersöka hur kön konstrueras socialt och kulturellt, samt vad denna konstruktion får för inverkan på bland annat individer, tankefigurer och samhällets organisering.³⁰ Rätten är en sammansättning av normer genomsyrat av uppfattningar, ställningstaganden och värderingar bearbetade till begrepp, principer och regler. Syftet med det genusrättsvetenskapliga perspektivet är således att ifrågasätta rättens objektivitet, och på så sätt undkomma återuppreparande strukturer som bevarar förtryckande normer.³¹

²⁵ Gunnarsson m.fl. (2018), s. 39 f.

²⁶ Ibid, s. 62 ff.

²⁷ Se avsnitt 2.1.

²⁸ Berglund, Kerstin (2007), ”Straffrätt och kön”, s. 30 f.

²⁹ Ibid, s. 32.

³⁰ Gunnarsson m.fl. (2018), s. 57.

³¹ Ibid, s. 79 f.

Den svenska historikern Yvonne Hirdman introducerade begreppet genus i Sverige. Hon använder sig av begreppet genussystem för att beskriva ordningsstrukturen mellan könen i de sociala, ekonomiska och politiska ordningarna. Hon menar att genussystemet upprätthålls genom två grundläggande logiker. Den första är dikotomin, vilken talar om isärhållande av det manliga och det kvinnliga. Kategorierna utesluter varandra, vilket innebär att egenskaper eller beteenden inte kan ingå i respektive kategorier samtidigt. Den andra är hierarkin, vilken talar om mannen som norm där mannen representerar det allmänna och överordnande medan kvinnan representerar det avvikande och underordnande. Genussystemet verkar på olika nivåer och uppmuntrar kulturella idealbilder om manlighet och kvinnlighet. Hon menar att den intressanta frågan att ställa sig inte är varför kvinnor är underordnade, utan hur den sociala underordningen upprätthållits.³² Hennes genusteori tillämpas därmed för att utvärdera resultaten i diskursanalyserna.

Något att ha i åtanke är att det ofta förekommer kritik riktat mot just genusforskning, eftersom empiriska undersökningar kan komma att återskapa de föreställningar som kritiserats, samtidigt som det även styrs av forskarens föreställningar om genus. Exempelvis framgår begreppet ”den rosa lagboken” i uppsatsen. Begreppet uppmärksammar särbehandlingen av kvinnor i rättsväsendet, samtidigt som det i sig själv reproducerar genus med anledning av att det har getts ett namn som i västerländsk kontext associeras till en feminin färg.³³ Dessutom finns det även risk för övertolkning eller miss-tolkning av begreppet genus när likvärdig jämförelse mellan kvinnor och män inte är möjlig i analysen.³⁴ För att undvika detta hänvisas det i diskursanalysen till de vedertagna teoretiska utgångspunkterna i avsnitt 2.1.2.

1.4.2 Feministisk socialkonstruktivistiskt perspektiv

Socialkonstruktivism tillämpas i uppsatsen på en metodologisk nivå och grundas i tanken att kunskap är kontextuell och konstruerad i ett visst sammanhang. Syftet med socialkonstruktivismen är att framhäva de grundvärden som rätten baseras på. Ses rätten som en avbildning av den samtida människans uppfattningar om normer och ageranden, måste utgångspunkterna och de dolda premisserna för rättens konstruktion belysas.³⁵ Feminism är en forskningsansats som förhåller sig kritiskt till de maktstrukturer som kön är förknippade med, vars syfte är att särskilja, granska och omforma

³² Hirdman, Yvonne (2004), 'Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning' i: Carlsson Wetterberg, Christina och Jansdotter, Anna (red.), ”Genushistoria – En historiografisk exposé”, s. 113 ff.

³³ Jfr. Pettersson, Tove (2021), ”Kriminologiska perspektiv på genus & brott”, s. 16.

³⁴ Ibid, s. 63.

³⁵ Gunnarsson m.fl. (2018), s. 42.

dessa maktstrukturer. Genom ett feministiskt perspektiv på rätten kan rättsfrågor av direkt relevans för kvinnor och forskning med ett systemkritiskt synsätt på rättens grundval skildras.³⁶ Således kan ett feministiskt perspektiv också illustrera hur rättsliga strukturer bildas med hänsyn till det ojämlika maktförhållandet mellan könen.³⁷ I uppsatsen tillämpas feminism som ett kritiskt perspektiv för att tillåta en nyanserad och heterogen analys, därmed avses alla tiders feminism och inte en specifik feministisk inriktning.³⁸

Normativ femininitet belyser tanken att det finns vissa historiskt föränderliga men kulturellt bundna normativa förväntningar på hur en kvinna respektive man ska och bör vara.³⁹ Feministisk socialkonstruktivism bygger vidare på antagandet att de förväntningar som finns på kvinnor i vårt samhälle grundar sig i bilden av kvinnor som moralbärare. Med anledning av att kvinnan ses som förespråkare för redbarhet förväntas hon även ha en naturlig sedlighet.⁴⁰

Utgångspunkten i den feministiska socialkonstruktivismen är att genussystem fortplantas genom sättet vi talar och formulerar oss. Med grundval i detta teoretiska ramverk analyseras huruvida lagstiftaren beskriver kvinnor i kriminella nätverk som förövare eller offer. Speciellt intressant är det att undersöka uppfattningen om kvinnors våldsbrott i en kontext som av många forskare har ansetts maskulin, det vill säga gängkriminaliteten.⁴¹ Därtill kan vi även undersöka hur andra samhällsinstitutioner förhåller sig till samhällets förväntningar på kvinnan, såsom domstolarna, samt på vilket sätt detta synsätt inverkar på straffrätten.

Fördelen med att ställa sig frågan om hur människan konstrueras i lagstiftningen och av rättstillämparen är att förhållningssättet till kvinnoforskningen blir kritisk. Det går nämligen att utifrån detta underlag ställa sig frågan om den kritik som framförs i genusforskningen är relevant, samt om de förutsättningar kritiken bygger på kan ge underlag för en reform av straffrätten. Detta skulle kunna skapa en mer föränderlig diskussion, vilken även kan etablera en progression av den kvinnopolitiska argumentationen på området.

³⁶ Gunnarsson m.fl. (2018), s. 29.

³⁷ Ibid, s. 31.

³⁸ Jfr. Andersson (2004), s. 22.

³⁹ Lander, Ingrid (2003), 'Genus, normalitet och avvikelse. Med kroppen som utgångspunkt' i: Lander m.fl. *"Femininiteter, maskuliniteter och kriminaliteter - Genusperspektiv inom svensk kriminologi"*, s. 26.

⁴⁰ Ibid, s. 38 f.

⁴¹ Pettersson, Tove (2003), 'Våld som iscensättning av femininitet', i: Lander m.fl., s. 140.

1.5 Avgränsningar

Kriminella nätverk är ett brett begrepp, definitionen och redogörelsen i uppsatsen är därmed inte ämnad att vara heltäckande. Avsikten är att öka förståelsen för kontexten och komplexiteten av begreppet, samt sätta kvinnor i kriminella nätverk i ett sammanhang. Uppsatsen har avgränsats till att endast belysa den svenska definitionen av kriminella nätverk. Utländska definitioner av begreppet tillämpas inte med anledning av att de kan verka ojämförliga med kriminella nätverksgrupperingar i svensk kontext.

Inom kriminella nätverk finns det många olika brottstyper som aktualiseras och det har inte ansetts rimligt att täcka alla inom ramen för uppsatsen. Domarna som analyseras berör kvinnor som begått våldsbrott i bemärkelsen mord (3 kap. 1 § brottsbalken, BrB), dråp (3 kap. 2 § BrB), grov misshandel (3 kap. 6 § BrB) och allmänfarlig ödeläggelse (13 kap. 3 § BrB). Det görs däremot inte en rättsdogmatisk redogörelse för de olika straffbuden som aktualiseras, eftersom straffbuden inte är föremål för uppsatsen. Genomgången av reglerna vid påföljdsbestämningen är inte heller föremål för uppsatsen och ska därmed inte ses som fullständig, då alla juridiska aspekter som kan bli aktuella vid analysen av domarna inte berörs.

Det har kommit betydligt fler lagförslag inom ramen för arbetet mot kriminella nätverk, men i uppsatsen analyseras endast de lagförslag inom 34-punktsprogrammet som innehåller resonemang om kvinnor i gängkriminalitet, och vars syfte uttryckligen är att bekämpa gängkriminaliteten. Det har helt enkelt inte ansetts rimligt att välja ut alla lagförslag med en antydning om syfte att bekämpa gängkriminalitet.

Ett intersektionellt perspektiv hade kunnat tillämpas för att synliggöra skillnader mellan synen på olika kvinnor i gängkriminaliteten. Ett sådant perspektiv hade belyst det faktum att inte enbart kön, utan även faktorer såsom ålder, etnicitet och klass kan ha betydelse för rättstillämparen. Däremot har ändamålet för uppsatsen främst varit att belysa synen på och behandlingen av kvinnor som grupp utifrån ett genusperspektiv. Av den anledningen, samt av utrymmesskäl, har en sådan analys inte utvecklats i uppsatsen.

1.6 Disposition

De kommande avsnitten behandlar följande.

I avsnitt 2 presenteras genusforskningens förklaring till framväxten av ”*den rosa lagboken*”, teoretiska förklaringsmodeller för särbehandling av kvinnor i rättsväsendet samt statistik och forskning om kriminella kvinnor och kvinnors våldsbrott i kriminella nätverk.

I avsnitt 3 genomförs och redovisas diskursanalysen av lagförslagen inom 34-punktsprogrammet.

I avsnitt 4 presenteras kortfattat de övergripande reglerna som ska beaktas vid påföljdsbestämningen.

I avsnitt 5 genomförs och redovisas diskursanalysen av våldsbrottsdomarna.

I avsnitt 6 diskuteras diskursanalyserna på den sociala praktikens nivå utifrån de teoretiska utgångspunkterna och avslutande slutsatser framförs.

2 Genus och brott

I detta avsnitt beskrivs bakgrunden till det vedertagna begreppet “*den rosa lagboken*” och förklaringsmodeller till särbehandling av kvinnor i rättsväsendet. Syftet med avsnittet är att anlägga en teoretisk grund till förståelsen av varför och på vilket sätt kvinnor särbehandlas av rättssystemet.

Samtidigt presenteras en redogörelse av verklighetsförankrad statistik tillsammans med forskningens förklaringar till och perspektiv på kvinnors våldsbrott. Informationen och den teoretiska grunden kommer sedan att appliceras på diskursanalyserna i såväl avsnitt 3 som avsnitt 5.

2.1 Genusforskningen och ”den rosa lagboken”

Genusteoretiskt är det främst maskulinitetskonstruktioner som förknippas med våldsbrott. Våld associeras nämligen till manlig dominans och är ett tillvägagångssätt för att skapa och upprätthålla maskulinitet genom att bevisa sin avsaknad av feminina egenskaper, såsom underordnad, passiv eller svag.⁴² För vissa män kan brottsligheten således vara ett sätt att hävda sig i den manliga hierarkin, främst om de är underordnade i andra kontexter, exempelvis i skolan eller yrkeslivet.⁴³ Att män i större utsträckning brukar fysiskt våld grundas således i strukturellt ojämlika maktförhållanden mellan könen.⁴⁴ De normer som föreskriver hur kvinnor och män ska bete sig medför således både möjligheter och begränsningar i människors förhållningsätt, samtidigt som omgivningens reaktioner på handlingen skiljer sig åt beroende på gärningspersonens kön. Exempelvis förknippas gängkriminalitet oftast med våld, vilket i sin tur som sagt associeras till manliga egenskaper. Omgivningens reaktioner medför därmed att kvinnor och män har olika handlingsutrymmen.⁴⁵ Den starka kopplingen mellan våldsutövning och maskulinitet begränsar möjliggörande av femininitet genom våld. Därmed uppfattas vålds användning på olika sätt beroende på om våldsutövaren är en man eller kvinna.⁴⁶

⁴² Pettersson (2003), s. 139.

⁴³ Kordon, Suzanne och Wetterqvist, Anna (2010), “*Gärningsmannen är en kvinna - En bok om kvinnlig brottslighet*”, s. 7.

⁴⁴ Se exempelvis Connell, Raewyn (2005), “*Masculinities*”; Messerschmidt, James (1993), “*Masculinities and Crime. Critique and Reconceptualization of Theory*”.

⁴⁵ Bäckman m.fl. (2018) “*Könsskillnader i brottslighet - hur kan de förklaras?*”, s. 75.

⁴⁶ Pettersson (2021), s. 59.

2.1.1 Historisk syn på kvinnliga lagöverträdare

Till att börja med ska det poängteras att det finns en stor lucka inom den kriminologiska forskningen om kvinnliga lagöverträdare.⁴⁷ Orsaken till att kvinnliga lagbrytare inte prioriterats i forskningen kan hänföras till diskrepansen i allvarlighetsgrad mellan kvinnors och mäns brottslighet. Med anledning av att män begår grövre och fler brott i allmänhet än kvinnor är det också männens brottslighet som karaktäriseras som ett problem. I den litteratur som finns på området tycks kvinnors brottslighet fokusera på dels den kvinnliga brottsligheten i relation till den totala brottsligheten, dels beskaffenheten av kvinnors brottslighet. Innebörden av dessa två fokusområden är att kvinnors brottslighet ställs i relation till mäns brottslighet som en förutfattad norm, och kvinnors brottslighet åsidosätts som en följd av detta.⁴⁸ Även Tove Pettersson menar att mäns brottslighet ses som något normativt efter samtidens maskulinitetsnormer, medan kvinnors brottslighet osynliggjorts och snarare ses som något avvikande och stigmatiserande.⁴⁹

Förväntningarna på kvinnan och synen på den traditionella familjebildningen omformulerades något efter kvinnors inträde på arbetsmarknaden, vilket på ett sätt ökade kvinnors möjlighet att begå brott.⁵⁰ I början av 2000-talet uppmärksammades exempelvis nya brottstyper, såsom människohandel, vilket bidrog till nya sätt för kvinnor att involvera sig i brott, både som förövare och som offer.⁵¹ Russell menar att en anledning till det bristfälliga kunskapsläget trots ökningen av kvinnliga lagöverträdare skulle kunna vara könsstereotyper. Bilden av en kvinnlig förövare står nämligen i strid med de föreskrivna könsrollerna, det vill säga att kvinnor ska vara omhändertagande och passiva.⁵² Kvinnliga lagöverträdare ses därmed ofta som offer, med anledning av att hon dels avviker från den kvinnliga normen, dels inte uppnår den manliga. En kvinnlig lagöverträdare bryter inte enbart mot lagen, utan även mot samhällets förväntningar på vad det innebär att vara kvinna.⁵³

Under 1900-talet fick olika feministiska idéströmningar genomslag i utvecklingen av samhällets syn på kvinnan. Detta bidrog till förändringar i det straffrättsliga systemet för att skydda kvinnors rättigheter och medförde

⁴⁷ Russell, Brenda L. (2013), "Perception of Female Offenders - How Stereotypes and Social Norms Affects Criminal Justice Responses", s. 7.

⁴⁸ Marklund, Fredrik (2003), 'Kvinnors och mäns kriminella karriärer' i: Lander m.fl., s. 267.

⁴⁹ Pettersson (2021), s. 8 f.

⁵⁰ Bäckman m.fl. (2018), s. 71.

⁵¹ Gelsthorpe, Loraine och Larrauri, Elena (2014), 'Gender and crime in Europe', i: Body-Gendrot, Sophie m.fl (red.), "The Routledge Handbook of European Criminology", s. 188.

⁵² Russell (2013), s. 1 f.

⁵³ Kordon och Wetterqvist (2010), s. 9; Robin Gålnander, doktor i kriminologi, i TV4 (2022), "Gängkrigen och kvinnorna del 2 – Säsong 1", minut 35:18.

diskussioner om könsskillnader. I Sverige presenterades exempelvis kvinnofridspropositionen⁵⁴ som tog upp åtgärder mot bland annat mäns våld mot kvinnor. Russell menar dock att det medvetandeskifte som inträffade tack vare dessa idéströmningar också medförde en mental syn på kvinnan som martyr och mannen som tyrann. Eftersom samhället fokuserade på upplysningen av kvinnor som offer hamnade erkännandet av kvinnor som förövare i skymundan. Medvetenheten om kvinnliga lagbrytare ansågs istället förhindra framstegen i jämställdheten som hade uppnåtts.⁵⁵ Gällande kvinnor som lagöverträdare finns det inte några specifika offentliga utredningar eller ny lagstiftning sedan 70-talet. Skälet till detta är just att kvinnors brottslighet har ansetts vara obetydlig i jämförelse med mäns.⁵⁶

2.1.2 Förklaringsmodeller för särbehandling av kvinnor i rättsväsendet

Otto Pollak, amerikansk professor i sociologi, revolutionerade samhället 1950 när han i sin bok *The Criminality of Women* beskrev att kvinnor var minst lika brottsbenägna som män, men att brottens art och kvinnors underordnade ställning i samhällsstrukturen skonade dem från att bli ertappade. Enligt honom skulle kriminalitet därmed i första hand inte härledas till biologiska faktorer, utan snarare till reproducering i sociala sammanhang. Han menade att kvinnor behandlas mildare av rättsväsendet med anledning av att det ansågs brutalt att behandla dem lika omilt som män. Pollak sägs därmed ha grundat utgångspunkten till den moderna forskningen om kvinnliga brottslingar.⁵⁷ Synen bland polis, rättsväsende och allmänheten på kvinnor som inte betar sig enligt den kvinnliga normen ombildas dock över tid.⁵⁸ Däremot har det i genusforskningen utarbetat förklaringsmodeller för särbehandling av kvinnor inom det straffrättsliga systemet. Nedan följer en redogörelse av förklaringsmodellerna som tidigare presenterats i Kriminalvårdens studie om påföljder och kön från 2015.⁵⁹

⁵⁴ Prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid*.

⁵⁵ Russell (2013), s. 2.

⁵⁶ Ericson, Christina (2003), 'Kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare i kriminalpolitiska motioner 1971-2000' i: Lander m.fl., s. 238.

⁵⁷ Pollak, Otto (1950), "*The Criminality of Women*"; Kordon och Wetterqvist (2010), s. 14.

⁵⁸ Kaspersson, Maria (2003), 'Bilder av barnamörderskor från 1500-talet till mellankrigstiden' i: Lander m.fl., s. 154.

⁵⁹ Kriminalvården (2015), "*Bedömningsgrunder och kön i kriminalvårdens frivårdsarbete*".

2.1.2.1 Ridderlighetstesens och selektiv ridderlighet

Den traditionella förklaringen till särbehandlingen kallas för ”ridderlighetstesten”, vilken utgår ifrån att det förekommer en syn på att kvinnor behöver beskyddas av män för att minimera deras lidande med anledning av deras tillskrivna karaktär.⁶⁰ Enligt denna modell tillskrivs kvinnor stereotypa drag som barnsliga, oberäkneliga, beroende och svaga. Genom att kvinnor tillskrivs dessa egenskaper anses de inte lika ansvariga för sina handlingar i samma utsträckning som män. Genom synen på kvinnor som oskuldsfulla behandlas de fördelaktigt med lägre straffvärden och färre fängelsestraff.⁶¹

Forskningen är dock inte helt överens om, och i så fall på vilket sätt, kvinnor får en mildare behandling än män inom rättsväsendet. Det finns även forskning som talar för att särbehandlingen endast förekommer i vissa led av rättsprocessen. Sålunda finns det en teori som växt fram ur ridderlighetstesens som benämns för ”selektiv ridderlighet”.⁶² Den teori talar snarare om den onda eller galna kvinnan, det vill säga att kvinnor behandlas fördelaktigt så länge det gäller brott som stämmer överens med förväntningarna på kvinnans egenskaper. Begår kvinnor grövre våldsbrott, som vanligen associeras till manlig brottslighet med anledning av det karaktärsdrag som förväntas av en sådan gärningsperson, uppfattas de som avvikande från de traditionella förväntningarna på vilka brott en kvinna kan begå. Således betraktas hon som ond eller galen och kan därmed få en strängare behandling eftersom hon inte bara bryter mot lagen, utan också mot den könstillhörighet som samhället tillskrivit henne. Syftet med att karaktärisera kvinnor som avviker från det förväntade kvinnliga beteendet som galen eller ond är att undgå utmaning av den traditionella uppfattningen om den mänskliga naturen.⁶³

2.1.2.2 Bunden rationalitet

Det finns även en förklaringsmodell som kallas för bunden rationalitet.⁶⁴ Denna teori menar snarare att rättsväsendets beslutsfattare grundar sina beslut utifrån den begränsade tiden och informationen som finns att tillgå i den enskilda situationen. Besluten som fattas är därmed beslut som oundvikligen baseras på generaliseringar utifrån klandervärdhet, farlighet och praktiska begränsningar i kombination med förutfattade stereotypa samhällsföreställningar om den åtalades karaktär beroende på den åtalades kön. I sådana si-

⁶⁰ Kriminalvården (2015), s. 6.

⁶¹ Se exempelvis Rodriguez, Fernando S. m.fl. (2006), ”*Gender Differences in Criminal Sentencing: Do Effects Vary Across Violent, Property, and Drug Offenses?*”, s. 320.

⁶² Kriminalvården (2015), s. 6; Rodriguez m.fl. (2006), s. 221 ff.; Freiburger, Tina och Burke, Alison (2011), ”*Statue Offenders in the Juvenile Court: The Effects of Gender, Race, and Ethnicity on the Adjudication Decision*”.

⁶³ Kordon och Wetterqvist (2010), s. 8.

⁶⁴ Kriminalvården (2015), s. 7; Steffensmeier, Darrell m.fl. (1998) ”*The interaction of race, gender, and age in criminal sentencing: the punishment cost of being young, black and male*”, s. 766 ff.

tuationer kan beslut fattas utifrån antaganden om att kvinnor generellt är mindre farliga för samhället och har en lägre risk för återfall i brottslighet, samtidigt som män anses ha större skuld och därmed är mer ansvariga för sina brott. En annan generalisering som kan komma på tal är att män generellt anses kunna hantera en fängelsevistelse bättre än kvinnor, vilket kan förklara varför kvinnor i färre fall döms till fängelse och i fler fall får kortare fängelsestraff om de väl döms. Domarna använder således kön som en perceptuell genväg för att hantera ovissheten som uppstår när informationen att grunda en dom på är begränsad.⁶⁵

2.1.2.3 Studier om könsstereotypers påverkan i rättsväsendet

Den amerikanska straffrättsprofessorn Stacy Mallicoat skrev en artikel om tillskrivningsskillnader som inte kan hänföras till brottets allvar och tidigare brottsregister mellan manliga och kvinnliga lagöverträdare i amerikanska ungdomsdomstolar. Hennes slutsats var att gärningspersonens kön spelade roll vid tillskrivningen av skuld, och att kvinnor som uppvisade ett beteende som stämmer överens med den kvinnliga könsstereotypen kunde få en mildare behandling av polisen vid ett frihetsberövande.⁶⁶ Bakomliggande faktorer söktes även för att rättfärdiga kvinnans avvikande kriminella gärningar.⁶⁷ Konsekvensen av att kvinnor tillskrivs offerrollen blir att de inte kan välja att begå brott, och fråntas därmed sin viljekraft.⁶⁸ Därtill innebär offerrollen att kvinnan inte ses som ett hot mot varken samhället eller de traditionella uppfattningarna om hur en kvinna ska vara.⁶⁹ På grund av detta har även domstolen behov av att sätta in kvinnor i ett sammanhang som stämmer med den bild som förekommer av hur en kvinna ska vara.⁷⁰

Det finns studier gällande påföljder och betydelsen av icke-juridiska faktorer som utreder huruvida könstillhörighet har betydelse vid personutredningar och dess innehåll, bedömningar och påföljdsförslag. I Jenny Yourstones avhandling om våldsamma kvinnliga lagöverträdare i Sverige, framkom det att sannolikheten att bedömas som allvarligt psykiskt störd var cirka en och en halv gång högre för en kvinnlig lagöverträdare än för en manlig. Därmed anses det ligga närmare till hands att en kvinna döms till rättspsykiatrisk tvångsvård än en man, alternativt att mannen uppvisar mer ingripande psykiatrisk sjuklighet än en kvinna för att dömas till rättspsykiatrisk tvångsvård.⁷¹ Även Brå kom fram till samma slutsats i en registerstudie

⁶⁵ Steffensmeier m.fl. (1998), s. 767 ff; Rodriguez m.fl. (2006), s. 321 f.

⁶⁶ Mallicoat, Stacy L. (2007) "Gendered Justice: Attributional Differences Between Males and Females in the Juvenile Courts", s. 5.

⁶⁷ Ibid, s. 24.

⁶⁸ Kaspersson (2003), s. 154 f.

⁶⁹ Kordon och Wetterqvist (2010), s. 10.

⁷⁰ Ibid, s. 144.

⁷¹ Yourstone, Jenny m.fl. (2008), 'Gender Differences in Diagnoses of Mentally Disordered Offenders' i: Yourstone, Jenny, "Violent female offenders: Facts and preconceptions", s. 25.

av tingsrättsdomar mellan 2010-2015.⁷² Synen på gärningspersonens kön inverkar således på beslut om allvarlig psykisk störning bland såväl kliniker som domare.⁷³ Enligt Yourstone krävs det ett tyngre bagage av dåliga erfarenheter för att en kvinna ska kunna uttrycka den aggressivitet som krävs för att mörda en människa.⁷⁴ Kvinnors beteende förknippas därmed ofta med ångest, depression och psykiska störningar för att friskriva dem ansvar från deras gärning. Detta skulle kunna förklara varför tröskeln för när kvinnor anses vara psykiskt sjuka är betydligt lägre än för män.⁷⁵

I en svensk vinjettstudie från 2021 kom Brå fram till att könsstereotyper påverkade domarna omedvetet i bedömningen av såväl brottets straffvärde som fängelsestraffets längd. Detta relaterades till internationella studier som framfört att män döms baserat på stereotypa uppfattningar om vem en gärningsperson är, medan kvinnor döms utifrån genusbaserade könsstereotyper.⁷⁶ Exempelvis kunde omständigheten att en kvinna har barn medföra att domarna förkortade fängelsestraffet, även om detta medför att rättstillämpningen skulle variera på grund av gärningspersonens kön.⁷⁷

⁷² Brå (2017), *“Enhetligt dömande i tingsrätter - En statistisk analys av andelen fängelsedomar”*, s. 3.

⁷³ Yourstone (2008), s. 27.

⁷⁴ Yourstone, Jenny m.fl. (2008), ‘Women who kill: A comparison of the psychosocial background of female and male perpetrators convicted of lethal violence in Sweden between 1995-2001’ i: Yourstone, s. 22 f. och s. 31.

⁷⁵ Yourstone m.fl. (2008), s. 1, 9 och 24 f; se avsnitt 2.1.2.

⁷⁶ Brå (2021) *“Enhetlighet och relevanta hänsyn i dömandet i brottmå”*, s. 57 f.

⁷⁷ Ibid, s. 49.

2.2 Kriminella kvinnor

2.2.1 Statistik om kvinnor som begår våldsbrott

Jerzy Sarnecki, svensk professor i kriminologi, menar att ökningen av kvinnliga lagöverträdare varit förutspådd, med anledning av att kvinnors och mäns livs- och beteendemönster blivit allt mer lika och att vardagen blivit homogen. Enligt honom är nämligen kriminalitet kopplat till levnadsförhållanden, likartat både för kvinnor och män. Idag ser levnadsförhållandena i Sverige någorlunda lika ut för män och kvinnor, vilket även medfört att kvinnor, precis som män, arbetar och bidrar med inkomst till hushållet. Många kvinnor är i dagsläget även familjeförsörjare. Trots detta har kvinnor generellt lägre inkomster än män och dessutom färre möjligheter till likartade positioner i yrkeslivet.⁷⁸ Dina Siegel, professor vid Utrecht University, menar att manliga och kvinnliga friheter bör ses som en del av en pågående globaliseringsprocess under vilken såväl lagliga som olagliga ekonomiska möjligheter presenteras.⁷⁹

Statistiken gällande lagföringsbeslut⁸⁰ mot kvinnor för dödligt våld i Sverige där mord varit huvudbrott ökade från 2020 till 2021 med 69 procent, för män var motsvarande siffra 26 procent. Jämfört med 2012 har antalet lagföringsbeslut mot kvinnor med mord som huvudbrott ökat med 267 procent, för män var motsvarande siffra 140 procent. Lagföringsbeslut för grov misshandel ökade med 62 procent för kvinnor och fem procent för män i jämförelse med 2020. I jämförelse med statistiken från 2012 har antalet lagföringsbeslut avseende grov misshandel för kvinnor ökat med 35 procent och minskat med 11 procent för män.⁸¹ Gällande statistik för det dödliga våldet i kriminella miljön konstaterade Brå i sin rapport från 2020 att kvinnor under 2000-talet varit medmisstänkta i 29 procent av fallen i undersökningsmaterialet. Däremot framgick det att de i noll procent av fallen var gärningspersoner.⁸² Studier om dödligt våld som kvinnor begår talar för att kvinnor historiskt sett främst utövat dödligt våld i nära relationer.⁸³

Brottsstatistiken talar för en rejäl skillnad mellan manlig och kvinnlig brottslighet, men enligt Bäckman m.fl. behöver brottsligheten i realiteten

⁷⁸ Kordon och Wetterqvist (2010), s. 19 f.

⁷⁹ Siegel, Dina (2014), "*Women in transnational organized crime*", s. 58 f.

⁸⁰ Ett lagföringsbeslut betyder vanligtvis att en person blivit åtalad och dömd för ett brott, alternativt att strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse har utfärdats. Därmed beskriver statistiken enbart de brott som upptäckts.

⁸¹ Brå (2022), "*2021 Personer lagförda för brott. Slutlig statistik*", s. 38 ff.

⁸² Brå (2020), "*Dödligt våld i den kriminella miljön 2005-2017*", s. 33.

⁸³ Brå (2019a), "*Dödligt våld i Sverige 1990-2017. Omfattning, utveckling och karaktär*", s. 42 ff.

dock inte differera så mycket just med anledning av att kvinnor tycks behandlas mildare än män av rättsväsendet.⁸⁴ Den officiella statistiken speglar således enbart den verklighet som myndigheterna ser, och inte hur verkligheten faktiskt ser ut.

Enligt Kriminalvården är 40 procent av de intagna på Hinseberg, kvinnoanstalten i Sverige med högst säkerhetsklass, dömda för våldsbrott. Kriminalvårdsinspektören Adrian Russo anser att klienterna som tas emot på Hinseberg har förändrats under åren och att allt fler kvinnliga våldsbejakare nu döms till längre straff. De kan se att en ny generation kvinnor, födda på 1990- och 2000-talet, har förändrat medelåldern bland klienterna. Tidigare satt de flesta kvinnorna dömda för mord på ett offer som kvinnan hade haft en relation till. Nuförtiden sitter allt fler av kvinnorna för mord på okända personer. Russo menar att dessa begångna våldsbrott ofta har varit ekonomiskt motiverade brott kopplade till kriminella gäng, som kvinnorna är stolta över att vara en del av. Han menar att de klassiska relationsbrotten som begås av kvinnor leder till straffrabatt, medan våldsbrott mot okända personer med ekonomiska motiv ger längre straff.⁸⁵

2.2.2 Kvinnor i kriminella nätverk

2.2.2.1 Definitionen av kriminella nätverk

Det finns inte en vedertagen juridisk eller en kriminologisk definition vid tal om kriminella nätverk. Det tycks istället vara mer frekvent att definitionen varierar beroende på i vilken kontext den behandlas.⁸⁶ Enligt Brå består kriminella nätverk av olika kategorier av relationsbaserade nätverk. De *självddefinierade grupperna* inkluderar aktörer som tillkännager en grupptillhörighet genom en konkret benämning, olika attribut och medlemskap, såsom mc-gruppen Bandidos. De *externdefinierade grupperna* tilldelas istället ett namn av någon utifrån gruppen, exempelvis av polisen eller i medier. *Icke-namngivna grupper* är ett samlingsnamn för varierande relationsbaserade nätverk. Dessa grupper har varken fått ett självtilldelat namn eller ett externt namn, och baseras ofta på exempelvis gemensamt bostadsområde, uppväxt, familjeband eller släktskap. Slutligen kategoriseras vinstdrivande brottsliga samarbeten mellan aktörerna från de olika nätverken som *projektbaserade constellationer*.⁸⁷

⁸⁴ Bäckman m.fl. (2018), s. 71 ff.

⁸⁵ Kriminalvården (2022-01-10), "Yngre kvinnor och mer våldsbrott på Hinseberg".

⁸⁶ Se exempelvis SOU 2021:68, s. 157 f.

⁸⁷ Brå (2016), "Kriminella nätverk och grupperingar. Polisens bild av maktstrukturer och marknader", s. 28 ff.

Brå:s bedömning är att de projektbaserade konstellationerna sammansätts för att utöva den vinstdrivande kriminella verksamheten, genom exempelvis narkotikasmuggling.⁸⁸ Det kan även handla om att en gruppering ska beröva en aktör i en annan gruppering livet. En aktör kan då exempelvis bestämma träff med personen, en annan kan ordna skjutvapnet, en tredje kan utföra våldsdådet, en fjärde kan ordna flyktbil och så vidare. Våldsdådet utförs därmed ofta med god planering och flera utförare.⁸⁹ Polisen förklarar att den här konstruktionen av nätverk inte kan bekämpas genom att komma på och spärra in en kriminell aktör, utan innebär att åtgärder måste ske långsiktigt och riktas mot fler aktörer inom nätverken.⁹⁰

2.2.2.2 Betydelsen av skrämsekapital

Gemensamt för alla nätverksgrupperingar är innebörden av att öka skrämsekapitalet, det vill säga omgivningens uppfattning av grupperingens våldskapacitet.⁹¹ Kriminella nätverken präglar utsatta områden till följd av dels direkt påverkan genom exempelvis hot och utpressning, dels indirekt påverkan genom exempelvis offentliga våldshandlingar. Därmed är såväl skjutningar som sprängningar vanligt förekommande våld inom gängkriminaliteten, i syfte att få invånarna i området att uppleva rädsla.⁹² Polisen märker att tystnadskulturen som skapas genom invånarnas rädsla, lågt förtroende för rättssystemet samt värning av unga till kriminella grupperingar försvårar möjligheten att förebygga och utreda brott.⁹³ Nätverkens grad av organisering medför en ny social struktur som lokalt övertar rättsväsendets uppdrag att exempelvis skipa rättvisa.⁹⁴

Således är våldsbrott vanligt förekommande med anledning av det skrämsekapital detta bidrar till. Polisen belyser att det främst är i konflikt om den lokala narkotikaförsäljning som våldsbrott uppstår.⁹⁵ I Brås intervjustudie från 2019 framgår även att den kriminella miljön idag saknar struktur, våld tillgrips oförutsebart och utan argument, samt att våldströskeln sjunkit och snarare blivit normaliserat.⁹⁶ Särskilt för kvinnorna är våldet i den gängkriminella miljön viktig att upprätthålla. Det finns nämligen en åtskillnad mellan kvinnorna i gängen. Det tycks vara så att vissa kvinnor begår våldsbrott för att skilja mellan ”respektabla” kvinnor och ”horor” som kommit in efter samlag med ett antal killar i gänget.⁹⁷ Polisen menar att heder och låg im-

⁸⁸ Brå (2016), s. 30.

⁸⁹ TV4 (2022), “Gängkriget och kvinnorna del 1 - Säsong 1”, minut 09:48.

⁹⁰ Polismyndigheten (2015), “Polisens rapport om organiserad brottslighet”, s. 16.

⁹¹ Brå (2016), s. 37.

⁹² Polismyndigheten (2015), s. 14.

⁹³ Polismyndigheten (2022), “Årsredovisning 2021”, s. 59.

⁹⁴ Sarnecki, Jerzy och Carlsson, Christoffer (2020), “Introduktion till kriminologi - brottslighetens omfattning, karaktär och orsaker”, s. 489.

⁹⁵ Polismyndigheten (2015), s. 15.

⁹⁶ Brå (2019b), “Skjutningar i kriminella miljöer - En intervjustudie”, s. 68.

⁹⁷ Petterson (2021), s. 54.

pulskontroll är två centrala orsaker till att våldsbrott utövas. Känslan av att ha blivit kränkt medför att personen vill hämnas för att inte skämma ut sig och hämnd kan användas i sökande efter upprättelse.⁹⁸

2.2.2.3 Kvinnors våldsanvändning i gängkriminella miljöer

Polisen har tidigare uppmärksammat att det vid diskussioner om gärningspersoner i kriminella nätverk ofta associeras till unga män, men att allt fler unga kvinnor även involveras i brottsligheten. Framför allt har polisen sett en ökning de senaste två åren gällande kvinnors involvering i ärenden gällande grovt våld inom kriminella grupperingar.⁹⁹ Unga gärningspersoner kommer främst i kontakt med brottsligheten genom vänner, syskon, släktingar eller andra personer som de ser upp till. De får genomföra diverse ärenden på uppdrag av äldre kriminella aktörer, såsom att förvara skjutvapen, sälja narkotika, genomföra ett sprängdåd eller mord om det skulle behövas.¹⁰⁰ I dokumentären *Gängkrigen och kvinnorna* förklarade en kvinna att hennes kriminella livsstil var ett aktivt och medvetet val.¹⁰¹ Polisens uppfattning är dock att det krävs fler riskfaktorer på individnivå för att kvinnor ska fortsätta inom allvarlig brottslighet.¹⁰²

En kvinna menade att det rör sig om en ny generation, där kvinnor blir allt mer involverade i kriminella nätverk och väljer att starta egna kriminella verksamheter i syfte att tjäna pengar och uppleva adrenalin.¹⁰³ I dokumentären intervjuades dessutom en aktivt gängkriminell man som sett kvinnors utveckling i den kriminella miljön på nära håll. Han menade att kvinnor är involverade på ett eller annat sätt i de flesta mord som begås inom gängkriminaliteten, men att dessa aktörer ofta går obemärkt förbi. Mannen pratade om att kvinnor vill bli mer självständiga och inflytelserika, och på så sätt själva få mer makt.¹⁰⁴ Siegel framförde i sin artikel att kvinnor har kunnat framträda i ledande roller inom den kriminella världen eftersom brottsbekämpande myndigheter endast fokuserat på manliga brottslingar. Hon nämnde exempelvis Maria Liccardi som kunde undgå lagföring just med anledning av att hon var kvinna, när maffiakriget bröt ut i Italien på 2000-talet, trots att hon var ledare för Camorra-klanen.¹⁰⁵

Dana Peterson och Vanessa Panfil, amerikanska professorer i straffrätt, menar att gängmiljön kan vara befriande för kvinnorna som förkastar den un-

⁹⁸ Polismyndigheten (2015), s. 29; Brå (2019b), s. 64 ff.; TV4 (2022) del 1 minut 15:17.

⁹⁹ Martin Nyman, polis och underrättelsesamordnare, TV4 (2022), del 1 minut 18:20.

¹⁰⁰ Polismyndigheten (2015), s. 28 f.; se avsnitt 1.1.

¹⁰¹ TV4 (2022), del 1 minut 37:12.

¹⁰² Göteborgs Stad (2014), "*Dialog och samarbete - Ett samlat program för Göteborgs Stads trygghetsfrämjande och brottsförebyggande arbete*", s. 37.

¹⁰³ TV4 (2022), del 1 minut 22:30.

¹⁰⁴ TV4 (2022), del 2 minut 32:52; se även Decker, Scott H. m.fl. (2022) "*On gangs*", s. 197.

¹⁰⁵ Siegel (2014), 60.

derordnade och passiva rollen som de tillskrivs, samtidigt som den är skadlig på grund av förväntningarna som förekommer på kvinnor och män.¹⁰⁶ Kvinnliga gängmedlemmar kan därmed i vissa fall känna behovet av att framstå som och agera tuffa, för att på så sätt skapa en föreställning om sig själva som en veritabel brottsling.¹⁰⁷ När kvinnors användande av våld har till syfte att vinna respekt hos män menar Messerschmidt och Miller, professorer i sociologi, att kvinnorna konstruerar maskulinitet genom våldet.¹⁰⁸ Orsaken till detta är att kvinnorna ofta är i minoritet och därför spelar enligt männens spelregler, vilket kräver anpassning till den manliga hierarkin och dämpning av femininitet. Pettersson menar att kvinnligt våld även kan uppstå som ett sätt att göra femininitet, för att markera sin dominans och upprätta hierarkier kvinnor emellan.¹⁰⁹ Detta innebär att även överträdelse av gränserna för femininiteter kan ge upphov till våldsbrott, vilket i sin tur omformulerar genus. Kvinnans våldsbrott blir således ett försök att inte åter skapa genusstrukturer som förespråkas i kvinnans omgivning, med våld som resultat.¹¹⁰ Det ska dock understrykas att genus inte är den enda dimensionen som tillmäts betydelse för kvinnors våldsanvändning i gäng.

¹⁰⁶ Peterson, Dana och Panfil, Vanessa (2014), 'Street Gangs: the Gendered Experience of Female and Male Gang Members' i: Gartner, Rosemary och McCarthy, Bill (red.), *"The Oxford Handbook of gender, Sex, and Crime"*, s. 473 ff.

¹⁰⁷ Nicaso, Antonio och Danesi, Marcel (2021), *"Organized crime - a cultural introduction"*, s. 155 f.

¹⁰⁸ Messerschmidt, James (2018), *"Masculinities and Crime. A Quarter Century of Theory and Research"*; Miller, Jody (2002), *"The strengths and limits of 'doing gender' for understanding street crime"*.

¹⁰⁹ Pettersson (2003), s. 145.

¹¹⁰ Ibid, s. 147.

3 Diskursanalys av lagförslagen

I detta avsnitt genomförs diskursanalysen av lagförslagen inom 34-punktsprogrammet som utarbetats i syfte att bekämpa gängkriminaliteten. Syftet är att undersöka vilken syn på kvinnor i gängkriminalitet som lagstiftaren ger uttryck för. Analysen fokuserade på att identifiera vilka beskrivningar av kvinnor som förekommer och förbises i den gängkriminella kontexten. Urvalet av de utredningar som analyseras baserades specifikt på förekomsten av resonemang om kvinnor i gängkriminalitet eller kvinnor som lagöverträdare. De lagförslag som analyseras är därmed prop. 2019/20:118, prop. 2021/22:17, SOU 2021:49, SOU 2021:68 och SOU 2021:85. Det ska uppmärksammas att lagstiftaren i övriga lagförslag har förhållit sig kort om gärningspersonen genom att skriva "han eller hon" och "honom eller henne". Det finns således fler lagförslag inom 34-punktsprogrammet än de som analyseras, men de har inte belyst frågan om kön och genus och har därmed inte varit aktuella att analysera.

Nedanstående rubriker är indelning av de två kategorier som har utkristalliserats utifrån lagstiftarens resonemang om kvinnor i gängkriminaliteten eller kvinnor generellt som lagöverträdare i de analyserade lagförslagen.

3.1 Förminskning av kvinnors involvering i gäng

Ett vanligt förekommande tema som går att utläsa i alla de analyserade lagförslagen är att brottsstatistik tas upp som en grundläggande infallsvinkel på vem lagförslagen i första hand kommer att beröra. I de följande citaten ska det uppmärksammas att manlig brottsstatistik i relation till kvinnlig brottsstatistik har fått stor relevans.

En annan trend är att dödligt våld med män som offer har ökat, medan dödligt våld med kvinnor som offer har minskat. Andelen kvinnor respektive män som föll offer för dödligt våld uppgick 2020 till 20 respektive 80 procent. *Det hör samman med att konflikter bland kriminella blivit vanligare som bakomliggande orsak till våldet, samtidigt som annat dödligt våld har minskat (t.ex. dödligt våld i nära relationer/inom familjen).*¹¹¹

¹¹¹ SOU 2021:68 *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk*, s. 48 (min kursivering).

Unga män är överrepresenterade jämfört med unga kvinnor när det gäller lagföringar: 81 procent av lagföringsbesluten för 15-20-åringar under 2020 avsåg män.¹¹²

När det gäller gärningspersonerna är kön den mest särskiljande faktorn. Män lagförs för brott i väsentligt fler fall än kvinnor. Av lagföringsstatistiken för 2019 framgår att 84 procent (87 300 beslut) av alla personer som lagfördes för brott år 2019 var män och 16 procent (17 000 beslut) var kvinnor.¹¹³

Enligt den redovisade statistiken lagförs fler pojkar än flickor för brott [...]. Detta innebär att fler pojkar än flickor kommer att beröras av de nya reglerna.¹¹⁴

Det framgår således att lagstiftarens uppfattning är att kvinnors brottslighet är obetydlig i jämförelse med mäns. Även om den hänvisade statistiken visserligen är sann, förbises det faktum att lagföringen av kvinnor för våldsbrott ökat betydligt mer de senaste åren jämfört med lagföringen av män.¹¹⁵ Genom framhävningen av statistiken ger lagstiftaren indirekt bilden av att konflikter mellan kriminella endast berör män, vilket tydligt speglar ett osynliggörande av kvinnor inom gängkriminaliteten. Bäckman m.fl. menar att brottsstatistiken i realiteten inte behöver differera så mycket med anledning av att kvinnor tycks behandlas mildare än män av rättsväsendet. Lagstiftaren överskattar därmed statistikens återspeglning av verkligheten och undviker problematiken med förbiseendet av kvinnor.

Endast ett lagförslag utgick ifrån ett annat perspektiv på statistiken och belyste även att andelen av kvinnlig brottslighet har ökat över tid.

Som framgår i beskrivningen av brottslighetens struktur och utveckling i kapitel 4, är det betydligt vanligare att män begår brott än kvinnor. Det gäller såväl historiskt som i dag och sett till de allra flesta brottstyper. *Kvinnors andel av brottsligheten har däremot ökat över tid.* Medan ungefär sju gånger fler män än kvinnor lagfördes för brott år 1970, är motsvarande siffra 2017 cirka 4–5 [...]. Analyser av såväl svensk som internationell kriminalstatistik tyder på att *kvinnors ökande andel i huvudsak är ett resultat av färre lagföringar bland män [...]*.¹¹⁶

¹¹² Prop. 2021/22:17 *Slopnad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet*, s. 20.

¹¹³ SOU 2021:49 *Kommuner mot brott*, s. 55.

¹¹⁴ Prop. 2019/20:118 *Ungdomsövervakning*, s. 129; jfr. även prop. 2021/22:17, s. 59.

¹¹⁵ Se avsnitt 2.2.1.

¹¹⁶ SOU 2021:85 *Vägar till ett tryggare samhälle*, s. 104 (min kursivering).

Trots att det i lagförslaget framgår att andelen kvinnliga lagöverträdare ökat över tid, beskrivs ökningen bero på att färre män lagförs. Således ger detta uttryck för en syn på kvinnor som fortsatt icke våldsamma och att de inte är mer delaktiga i brottsligheten än tidigare. Framställningen fortsätter med att belysa forskningens förklaring till mäns överrepresentation och könsskillnader i brottsligheten genom några olika perspektiv.

Av en omfattande forskningsgenomgång framgår exempelvis att män är *mer* risktagande och spänningssökande *än* kvinnor [...]. Unga män har samtidigt *mer* positiva attityder till brott och högre självrapporterad brottslighet *än* unga kvinnor [...]. Det har även framförts att unga män *överlag är mer* sårbara för kognitiva, beteendemässiga och familjerelaterade riskfaktorer [...].¹¹⁷

Således riktas fokus tillbaka på manlig brottslighet med hänvisning till studier som främst utgått ifrån män, utan att resonera om att forskningen även kan aktualiseras för kvinnor i kriminella nätverk eller att kvinnors våldsbenägenhet faktiskt kan ha ökat. Istället väljer lagstiftaren genom jämförelser att hålla isär kvinnors och mäns brottslighet, med en tydlig bild av mäns brottslighet som norm.

Vidare beskriver lagstiftaren i samma lagförslag att det i kriminella nätverk “nästan uteslutande” handlar om män som begår våldet mot andra män.¹¹⁸ Vid tal om unga i kriminella nätverk menar lagstiftaren att “flera poliser och boende framhåller att äldre kriminella utnyttjat minderåriga *pojkar* för riskfyllda uppdrag.”¹¹⁹ I sammanfattningen beskrivs återigen att kriminella nätverk “i huvudsak utgör just en manlig miljö”. Inte nog med att hänvisningen till statistiken medför ett indirekt osynliggörande av kvinnor i gängkriminaliteten, medför dessa citat ett direkt osynliggörande.

I samma utredning framkommer det däremot uppgifter om att allt fler kvinnor deltar mer aktivt i gängbrottsligheten, vilket tycks vara ett undantag för diskursen i övrigt. Trots dessa uppgifter förhåller sig lagstiftaren återigen flyktigt gällande tanken på kvinnor i kriminella nätverk genom att kort beröra det men inte gå närmare in på vad dessa uppgifter har för betydelse.

Avslutningsvis kan det konstateras att vår redogörelse till stor del har avsett unga män. [...] I samband med våra kontakter med Passus avhopparverksamhet har det dock framkommit att man iakttagit en ökning av antalet unga kvinnor med koppling till kriminella nätverk [...]. Även från Polismyndighetens sida anges det att kvinnor mer aktivt deltar i brottsligheten än vad

¹¹⁷ SOU 2021:85, s. 105 (min kursivering).

¹¹⁸ SOU 2021:68, s. 49; SOU 2021:85, s. 53.

¹¹⁹ SOU 2021:68, s. 93 (min kursivering).

som tidigare varit fallet. Mot bakgrund av dessa uppgifter går det inte att utesluta att den bild vi erhållit inte är helt fullständig och att även unga kvinnor i stor utsträckning kan riskera att involveras i nätverkens brottslighet.¹²⁰

I en annan utredning belyser lagstiftaren kort det faktum att kvinnor riskerar att inte lagföras överhuvudtaget, utan att därefter resonera om den rättssäkerhetsproblematik detta ger upphov till.

Unga kvinnor med utländsk härkomst har en underrisk att lagföras för brott.¹²¹

De generellt mycket korta resonemangen om att kvinnor i själva verket riskerar att inte lagföras alls, eller att lagförslagen eventuellt skulle kunna beröra fler kvinnor än vad som redovisats, utvecklas inte vidare i något av lagförslagen. Lagstiftaren ägnar således inte någon tid åt att varken undersöka kvinnors delaktighet i gängkriminaliteten mer, eller att resonera om att allt fler yngre kvinnor faktiskt involveras i brottsligheten. Trots detta har lagstiftaren ägnat mycket fokus på att beskriva att fler yngre rekryteras som "springpojkar"¹²², vilket är aktuellt för såväl män som kvinnor i gängkriminaliteten. Det går även att konstatera att lagstiftaren genom de korta resonemangen om kvinnor förhåller sig naturligt och självklart till att kvinnor inte involveras som förövare i den kriminella kontexten, just med hänvisning till att statistiken förmedlar att kvinnor inte lagförs lika ofta som män. Inställningen som lagstiftaren förmedlar vid förklaringen av den gängkriminella miljön visar på ett förbiseende av kvinnors delaktighet. Precis som Brenda Russell förklarar finns det även i dessa lagförslag en ovilja att uppmärksamma kvinnliga förövare, säkerligen med anledning av att det skulle kunna ses som förhindrande i arbetet mot jämställdheten mellan könen.

Likt vad Tove Pettersson tidigare konstaterat framgår det även i lagförslagen att lagstiftaren tenderar att utgå ifrån den manliga brottsligheten som norm, vilket medför att statistiken gällande den kvinnliga brottsligheten anses obetydlig och att kvinnors brottslighet därmed osynliggörs. Genom att försumma kvinnor bagatelliserar lagstiftaren det faktum att kvinnor alltmer involveras i gängkriminaliteten. Samtidigt missas den viktiga argumentationen om problematiken med att statistiken inte alltid är helt verklighetsförankrad, trots att det uttryckligen konstaterats finnas en underrisk för lagföring av kvinnor.

¹²⁰ SOU 2021:68, s. 95.

¹²¹ SOU 2021:49, s. 56.

¹²² SOU 2021:68, s. 93.

Således märks det tydligt att huvudfokus för lagstiftaren har varit att belysa att gängkriminaliteten uteslutande är en manlig miljö, vilket medför att kvinnor som begår våldsbrott i gängkriminella miljöer förbises. I realiteten innebär detta ett vidmakthållande av synen på kvinnor som icke-våldsbenägna. Detta grundar varken en möjlighet för lagstiftaren att bekämpa gängkriminaliteten utifrån bilden av att åtgärder ska riktas mot alla gängkriminella aktörer, såväl de framträdande idag som de eventuellt framträdande framöver, eller en förutsättning för att bekämpa fenomenet "den rosa lagboken". Lagförslagen bidrar snarare till reproducerandet av rådande genusnormer och särbehandling av kvinnorna i rättsväsendet.

3.2 Fokus på kvinnor som brottsoffer

Ett annat tema som går att utläsa från alla analyserade lagförslag är resonemanget om kvinnor som brottsoffer för manligt våld. Dessutom framgår det att våldet kopplas till föreställningen om att våld associeras med maskulinitetsnormer.

I den mån kvinnor *drabbas av* brott bedöms förslaget kunna bidra till det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra, som har ett särskilt fokus på *kopplingen mellan maskulinitet och våld* [...].¹²³

Det rör sig nästan uteslutande om män som begår våld mot andra män (97 procent av alla brottsoffer och samtliga gärningspersoner). *I de få fall* kvinnor är *brottsoffer* vid denna typ av dödligt våld är de inte det primära målet för våldet. De dödas i stället tillsammans med, eller *i stället för*, en pojkvän/sambo eller någon annan nära anhörig.¹²⁴

Det råder således en syn på kvinnor som brottsoffer snarare än förövare, och detta med anledning av att våld relateras till maskulinitet. I ett lagförslag belyses särskilt följande gällande kopplingen till synen på kvinnor som brottsoffer och våld som en konsekvens av manliga könsnormer.

Eftersom män står för merparten av det våld som utövas både mot andra män och mot kvinnor är en utgångspunkt i detta arbete att bryta kopplingen mellan maskulinitetsnormer och våld.¹²⁵

Minskad brottslighet skulle också kunna leda till att *vissa grupperingar* som upprätthåller destruktiva manliga könsnormer, till

¹²³ Prop. 2021/22:17, s. 59; prop. 2019/20:118, s. 129 (min kursivering).

¹²⁴ SOU 2021:68, s. 49; SOU 2021:85, s. 53 (min kursivering).

¹²⁵ SOU 2021:49, s. 204.

exempel föreställningar om att *manlighet* är förknippat med våld och dominans, skulle försvagas eller upplösas.¹²⁶

Utifrån sammanhanget kan det tänkas att lagstiftaren menar dessa icke-önskvärda manliga könsnormer upprätthålls av män, som enligt statistiken i lagförslaget är den överrepresenterade gruppen av gärningspersoner, mot andra män och kvinnor.

Regeringen har också 2017 beslutat om en tioårig nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor (skr. 2016/17:10). Strategin lyfter att våld ska förebyggas med fokus på våldsutövare och maskulinitetsnormer. Föreställningar om våld och hot om våld som *legitima uttryck för manlighet* bör aktivt motverkas i sammanhang som är särskilt viktiga i *formandet* av pojkars och unga mäns identitet.¹²⁷

Våld ses exempelvis som en *maskulin resurs* för markering av sin egen styrka och maktposition inför omgivningen [...] En grund för skillnader i beteendemönster (och könsskillnader i kriminalstatistik) kan därmed utgöras av de normer och förväntningar som sätter ramar för socialt accepterat handlingsutrymme i termer av maskulinitet och femininitet.¹²⁸

Resonemangen i lagförslagen indikerar på att lagstiftaren ser mäns brottslighet som något normativt efter samtidens maskulinitetsnormer. Resonemanget resulterar i att synen på kvinnors brottslighet som avvikande förstärks, vilket även ökar stigmatiseringen av kvinnor som begår våldsbrott inom gängkriminaliteten. Dessutom medverkar detta resonemang till upprätthållandet av könsnormer på det sättet att det talas om att våld och dominans är maskulint och något som formar mäns identitet, och således indirekt att kvinnor inte kan forma sin identitet genom brukandet av våld. Messerschmidt och Miller menar dock att kvinnor kan konstruera maskulinitet när deras våld syftar till att vinna respekt hos män. Tove Pettersson menar samtidigt att kvinnors våld mot andra kvinnor dessutom kan göra femininitet. Lagstiftaren generaliserar därmed på ett sätt som medför att resonemangen förstärker bilden av att våld stärker tuffheten och etablerar maskulin heder och ryktbarheten, egenskaper som det framstår som en naturlighet att kvinnor inte associeras till. Detta medför ett återskapande av de föreställningar och beteenden som lagförslagen kritiserar.

¹²⁶ SOU 2021:49, s. 245.

¹²⁷ Prop. 2019/20:118, s. 32 (min kursivering).

¹²⁸ SOU 2021:85, s. 106 (min kursivering).

4 Påföljdsbestämning

I detta avsnitt förklaras kortfattat vilka lagrum som domstolen ska förhålla sig till i påföljdsbestämningen enligt lagstiftningen. Informationen följer därefter med till läsningen i avsnitt 5 där analysen av påföljdsbedömningen i våldsbrottsdomarna redovisas.

Grundläggande straffrättslig lagstiftning gällande påföljdsbestämningen finns främst i 29-30 kap. BrB. Inledningsvis anmodas domstolen enligt 29 kap. 1 § BrB att praktisera en homogen rättstillämpning när straff bestäms och döma i ljuset av lagstiftarens intentioner.¹²⁹

4.1 Straffvärde och straffmätning

Straffvärdet är bedömningen av den skadlighet eller farlighet gärningen innebär samt den tilltalades skuld uttryckt i gärningen. Det utgör därmed en moralisk bedömning och innebär att domstolen tar ställning till den antisocialitet som den tilltalade visat i kontrollerad gärning. I denna bedömning ingår en utredning av handlingsskäl till varför den tilltalade begått brottet.¹³⁰ Varje enskild brottsrubricering har en bestämd straffskala, vilket ger uttryck för brottets abstrakta straffvärde. Det abstrakta straffvärdet manifesterar lagstiftarens syn på hur allvarlig en brottstyp är i relation till andra brottstyper.¹³¹ Därtill beskriver det konkreta straffvärdet, som ligger till grund för den slutliga påföljden, hur allvarlig den konkreta gärningen är i det enskilda fallet. I bedömningen av straffvärdet vägs således brottets allvar, fara, kränkning, skada och art, gärningspersonens motiv och insikter och avsikter in enligt 29 kap. 1 § andra stycket BrB samt eventuella försvårande eller förmildrande omständigheter enligt 29 kap. 2-3 §§ BrB. Försvårande omständigheter kan exempelvis vara om den tilltalades avsikt var längre gående än utgången, den tilltalade visat stor hänsynslöshet utöver vad som normalt ingår i brottet eller om brottet utgjort ett led i brottslighet som utövats i organiserad form och föregåtts av särskild planering.¹³²

I 29 kap. 3 § första stycket 2 punkten BrB framgår det specifikt att om någon på grund av allvarlig psykisk störning, under tillfällig depression eller stark upprördhet med anledning av personliga bekymmer begår en för denne i normala fall främmande handling kan detta beaktas som en förmildrande omständighet. Vissa tillstånd av psykotisk karaktär och psykiska funktionsnedsättningar av allvarliga slag, allvarliga depressioner med självmordstankar och vissa svårartade personlighetsstörningar, exempelvis personlighetsstörningar med impulsgenombrott av psykoskaraktär, räknas som allvarlig

¹²⁹ Jareborg, Nils och Zila, Josef (2020), ”Straffrättens påföljdslära”, s. 127.

¹³⁰ Ibid, s. 127.

¹³¹ Ibid, s. 105 f.

¹³² 29 kap. 2 § första stycket 1, 2 och 6 punkten BrB.

psykisk störning. Även krisreaktioner där den psykiska funktionsnivån har påverkats på så sätt att den blir av psykotisk art, såsom alkoholpsykos och vissa svårartade abstinensstillstånd på grund av missbruk, kan omfattas av begreppet. Den psykiska störningen ska därmed på ett mycket påtagligt sätt haft betydelse för kontrollförmågan vid gärningstillfället.¹³³ I 29 kap. 3 § första stycket 3 punkten framgår det även att den tilltalades bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga är en förmildrande omständighet.

Vid bedömningen av straffmätningens värde kan tidigare brottslighet beaktas i straffskärpande riktning enligt 29 kap. 4 § BrB, förutsatt att det inte beaktas vid påföljdsvalet. Även andra strafflindrande omständigheter kan beaktas, såsom billighetsskäl i 29 kap. 5 § BrB. Billighetsskäl är ett begrepp som hänför sig till den åtalades personliga förhållanden eller agerande efter brottet, vilket det kan tas hänsyn till i straffmätningens bedömning. Tanken med beaktandet av billighetsskäl är att det kan förekomma olika omständigheter av sådant slag att det skulle framstå som orättfärdigt att inte beakta dessa. Den tilltalade kan exempelvis försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa de skadliga verkningarna av brottet eller frivilligt angett sig själv.¹³⁴ Däremot ska bestämmelsen tillämpas restriktivt för att inte medföra risker för oenhetlig praxis eller sociala orättvisor vid straffmätningen.¹³⁵

Dessutom kan den tilltalades ungdom beaktas i straffmätningen enligt 29 kap. 7 § BrB. Detta innebär att det särskilt ska beaktas om den åtalade begått brottet före 21 års ålder, och om så är fallet kan domstolen döma till lindrigare straff än vad som i vanliga fall är föreskrivet för brottet. I doktrin framgår tabeller för hur stort avdrag från straffvärdet som görs om gärningspersonen var mellan 15-20 år när brottet begicks. En allmän utgångspunkt tycks vara att straffets längd tillämpas som kvotdelar av straffvärdet för en vuxen enligt en fallande skala utifrån åldern. Straffvärdet reduceras exempelvis till $\frac{1}{4}$ av straffvärdet om den tilltalade var 16 år, $\frac{1}{3}$ vid 17 år och $\frac{2}{3}$ vid 19 år.¹³⁶ Ungdomsrabatten för de mellan 18-21 år avskaffades dock den 1 januari 2022.¹³⁷

¹³³ JUNO, Karnov lagkommentar till 31 kap. 3 §, Axel Holmgren, not 1456.

¹³⁴ 29 kap. 5 § 4 och 5 punkten BrB.

¹³⁵ Prop. 1987/88:120 om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.), s. 90.

¹³⁶ Se exempelvis Jareborg och Zila (2020), s. 159.

¹³⁷ Prop. 2021/22:17 Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.

4.2 Påföljdsval

Påföljd delas in i straff, som avser böter och fängelse, och övriga påföljder såsom exempelvis villkorlig dom och skyddstillsyn, enligt 1 kap. 3 § BrB. I Sverige finns det i första hand en presumtion mot fängelse. Domstolen ska främst fästa avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse enligt 30 kap. 4 § BrB, vilket uttrycker humanitetsprincipen. I det fall straffmättningsvärdet talar för fängelse ska domstolen utreda om det finns särskilt starka skäl till att ådöma ett fängelsestraff. Det finns tre uttömmande skäl enligt 30 kap. 4 § andra stycket BrB som upphäver presumtionen mot fängelse. Dessa skäl är brottets höga straffvärde (vanligtvis ett års fängelse eller mer), art och den tilltalades tidigare brottslighet beroende på bland annat om det nya brottet påminner om det föregående och hur lång tid som passerat. Det faktum att brottet har ett högt straffvärde, efter beaktande av billighets-skäl och ungdomsreduktion, anses i förarbeten vara avgörande skäl att bestämma påföljden till fängelse.¹³⁸ Medför billighets-skälen i 29 kap. 5 § BrB att straffmättningsvärdet understiger ett år kan det därmed rättfärdiga en lindrigare påföljd. Detsamma om brottet begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning enligt 30 kap. 6 § BrB.

Om det inte föreligger särskilda skäl för fängelse blir påföljdsvalet antingen villkorlig dom eller skyddstillsyn.¹³⁹ Den åtalade kan dömas till skyddstillsyn om påföljden kan förväntas bidra till att den tilltalade avhåller sig från fortsatt brottslighet, enligt 30 kap 9 § BrB. Påföljden innebär att den dömde får en treårig prøvotid, vanligtvis med övervakning det första året. Skyddstillsyn tillämpas vanligtvis vid återfall, eller när det finns ett övervakningsbehov och stöd och hjälp anses behövligt. Således är det en påföljd som enbart ska uteslutas om det kan konstateras att påföljden hade varit helt verkningslös i relation till den tilltalades avhållande från fortsatt brottslighet.¹⁴⁰ Skyddstillsyn kan förenas med särskilda föreskrifter om läkarvård och behandling (kontraktsvård), men även med böter, alternativt fängelsestraff eller samhällstjänst, och ses därmed som mer ingripande än villkorlig dom.¹⁴¹ Vid kombinationer av påföljder kan det vara svårt att bedöma vilken grad av ingripande som en behandlingsplan innebär. Den planerade behandlingen måste dock i någon mån motsvara det fängelsestraff som annars hade varit för handen.¹⁴²

Fängelsestraff för en gärningsperson som begått brott innan 18-års ålder får endast utdömas om det finns synnerliga skäl. Finns synnerliga skäl ska domstolen i första hand döma den åtalade till slutna ungdomsvård på viss

¹³⁸ Prop. 1987/88:120, s. 100.

¹³⁹ 1 kap. 5 § andra stycket BrB.

¹⁴⁰ Jareborg och Zila (2020), s. 150 f.

¹⁴¹ Borgeke, Martin och Forsgren, Mikael (2021), ”Att bestämma påföljd för brott”, s. 136 ff.

¹⁴² Ibid, s. 339 f.

tid, dock högst fyra år enligt 32 kap. 5 § BrB. Har den åtalade fyllt 18 år men inte 21 år vid tiden för lagföringen bör de påföljder som gäller för vuxna lagöverträdare i huvudregel väljas. Endast om det finns särskilda skäl kan domstolen döma till någon av de särskilda ungdomspåföljderna i 32 kap. BrB.¹⁴³ Socialtjänsten ansvarar för den slutna ungdomsvården och straffet grundas utifrån en individuell verkställighetsplan med nödvändiga vård- och behandlingsinsatser.¹⁴⁴

I enlighet med 1 § i lag (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål och 46 kap. 9 § rättegångsbalken (1942:740) måste domstolen vid val av lämplig påföljd som inte är böter, ta hänsyn till den åtalades personliga förhållanden. I förarbeten framgår att sådan personutredning bör inhämtas exempelvis vid återfall eller när fängelse ska ådömas men personliga förhållanden kan få betydelse för straffets längd. Personutredningen undersöker flera bedömningsområden, såsom den åtalades familjeförhållanden, sysselsättning, fysisk och psykisk hälsa, förekomsten av missbruk och tidigare belastning. En personutredning kan därefter ge en indikation på vilket behov den åtalade har för att minska risken för återfall.¹⁴⁵

¹⁴³ 32 kap. 1 § BrB.

¹⁴⁴ Statens institutionsstyrelses hemsida (2022), ”Sluten ungdomsvård”.

¹⁴⁵ Bäcklund m.fl (2022), ”Brottsbalken – en kommentar”, under 1 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

5 Diskursanalys av våldsbrottsdomarna

I detta avsnitt genomförs diskursanalysen av domskälen i mål där kvinnor begått grova våldsbrott. Uppsatsen inriktar sig specifikt på kvinnor som begår våldsbrott inom gängkriminalitet. Däremot finns det inte tillräckligt många domar gällande kvinnor som begått våldsbrott inom gängkriminalitet för att materialet skulle anses tillräckligt omfattande. Analysen omfattar således även domar där kvinnor begått våldsbrott mot en icke-nära anhörig person. Det är av vikt att brottet begåtts mot en person som inte är närstående eftersom våldsbrott i gängkriminella kontexter oftast begås mot okända personer eller personer från andra gäng som inte är närstående förövaren.¹⁴⁶ Domarna får därmed i denna uppsats anses vara representativa av domstolens syn på kvinnor som begår våldsbrott i dessa kontexter.

Såväl de redovisade förklaringsmodellerna i avsnitt 2.1.2 som de teoretiska utgångspunkterna i avsnitt 1.4 används som analysverktyg för studien om diskurser i domarna. Med utgångspunkt i Faircloughs kritiska diskursanalys genomförs analysen genom att inledningsvis identifiera beskrivningar och framställningar av kvinnan på textnivå och den diskursiva praktikens nivå, dels i de straffrättsliga bedömningarna som görs vid påföljdsbestämningen, dels i domskälen i övrigt. Därefter undersöks återkommande mönster och resonemang i dessa beskrivningar för att identifiera diskurserna samt mönster mellan synen på kvinnan i relation till straffmätningen och påföljdsvalet i de enskilda fallen. Avsikten är att utreda vilka diskurser som framhävs och utelämnas i syfte att belysa de föreställningar som framstår som självklara i materialet.¹⁴⁷ I avsnitt 2.2.1 framgick att kriminalvårdinspektören Russo upplevt att kvinnor som begår våldsbrott mot okända personer med ekonomiskt motiv inte får samma straffrabatt som kvinnor som begår våldsbrott mot en närstående. Diskursanalysen ämnar därmed även att urskilja synen på kvinnorna beroende på motivet till deras gärning.

Totalt är det 14 tingsrättsdomar som analyseras och sex av dessa har överklagats till hovrätten. Såväl tingsrättens som hovrättens resonemang belyses med anledning av att det inte i sig är rättstillämpningen i generellt syfte som är av intresse utan snarare att analysera diskurserna i de aktuella domskälen, för att på så sätt undersöka hur kvinnorna konstruerades av rätten. Den tidigaste domen som analyseras är från 2011 och den senaste från 2022. För att analysen ska ge uttryck för domstolens samtida syn på kvinnor som begår våldsbrott har domarna inom en tioårsperiod valts. Detta med anledning av att kriminalpolitiken förändrats betydligt de senaste åren i samband med

¹⁴⁶ Se avsnitt 2.2.2.

¹⁴⁷ Jfr. Andersson (2004), s. 208 och avsnitt 1.4.

att straffskärpningar infördes 1 juli 2010.¹⁴⁸ Därtill genomfördes extra straffhöjningar för våldsbrott, såsom grov misshandel från ett år till ett år och sex månader, eftersom det inte hade ansetts ske en önskvärd straffhöjning i praxis.¹⁴⁹ Analysen består av alla rättsfall inom denna tidsperiod där saken rubricerats som antingen mord, dråp, grov misshandel (synnerligen grov misshandel förekom inte) eller allmänfarlig ödeläggelse i form av explosion som medfört skada på person. Våldsbrott är av särskilt intresse i då polisen sett en ökning av kvinnliga förövare gällande våldsbrott, samtidigt som våldsbrott är särskilt framträdande i gängkriminella kontexter. Det görs ett antagande av könstillhörigheten med utgångspunkt i den åtalades personnummer. Känsliga uppgifter utelämnas dock ur redogörelsen.

För att analysen ska bli mer utförlig belyses även tingsrättsdomar där män dömts för liknande våldsbrott likt de analyserade domarna. Det rör sig om tre domar som meddelats mellan åren 2018-2022. Dessa tillämpas endast för att jämföra tingsrättens resonemang i påföljdsbedömningen. Det ska uppmärksammas att påföljdsbestämningen är en individuell bedömning, således kan exempelvis graden av organisering och planering objektivt sett föranleda en strängare påföljd i enlighet med det som redovisats i avsnitt 4.

Det ska poängteras att analysen av domskälen utgår ifrån domstolarnas återgivning av det som inträffat. Domskälen är således inte en objektiv skildring av parternas utsagor, utan är snarare en diskursiv framställning av rättstillämparen som konstruerar kvinnorna. Detta innebär att domstolarnas återgivning är en diskurs som talar för domstolens syn på kvinnorna, då domstolen väljer vad som ska belysas i domskälen och inte. Som nämnts i avsnitt 1.3.3 gör författaren egna tolkningar av det som framgår i domskälen.

De två nedan underavsnitten presenterar resultatet från diskursanalysen. Avsnitten inleds med en kort förklaring till vad diskursen framhäver och en återkoppling till förklaringsmodellerna från avsnitt 2.1.2. Indelningen är gjord efter de två huvuddiskurser som identifierats, nämligen kvinnor som instabila människor med svag sinnesnärvaro och kvinnor som medvetna människor med hög sinnesnärvaro. Trots indelningen sker löpande en jämförelse mellan resonemangen i de olika avsnitten för att understödja argumentationen.

¹⁴⁸ Jfr. prop. 2009/10:147.

¹⁴⁹ Se prop. 2016/17:108 *Straffskalorna för vissa allvarliga våldsbrott*, s. 26.

5.1 Svag sinnesnärvaro i mål med relationsbaserat motiv

I detta avsnitt framgår det vid läsning av tingsrätternas domskäl att kvinnorna i dessa mål konstrueras som obetänksamma, osjälvständiga och därmed också mindre handlingskraftiga. Kvinnans personliga omständigheter beaktats i förmildrande riktning i större utsträckning än beaktandet av försvårande omständigheter i påföljdsbestämningen. Det som har varit gemensamt för dessa rättsfall är att våldet främst, med undantag för några rättsfall, motiverats av relationsbaserad svartsjuka. Mönstret som därmed identifierats gällande synen på kvinnan i dessa mål och resonemangen vid påföljdsbedömningen är att tingsrätterna dömer ut mildare straff med hänvisning till kvinnans psykiska ohälsa eller instabilitet, trots att diagnosen inte varit så omfattande att det kan anses vara en beaktansvärd förmildrande omständighet i lagens mening.

Precis som Mallicoat kommit fram till framgår det i de analyserade rättsfallen att domstolen söker efter bakgrundsorsaker till kvinnans handlande och bedömer henne utifrån personliga karaktärsdrag. Med anledning av att det inte anses vara kvinnligt att begå dessa typer av våldsbrott, rättfärdigar tingsrätterna kvinnornas handlande genom att tillskriva henne kvinnliga karaktärsdrag. Detta medför att kvinnorna inte anses fullt ansvariga för sina handlingar och ansetts sakna uppsåt till visst agerande, vilket rättfärdigar en mildare påföljdsbedömning på grund av en lägre brottsrubricering. Det ska uppmärksammas att samma diskurs inte alltid förekom i hovrättsdomarna, men att det även i dessa fanns exempel på samma typ av diskurs.

Ridderlighetstesens, som menar att kvinnor behöver beskyddas från lidande i fängelse och därmed tillskrivs stereotypa kvinnliga egenskaper, bidrar till förståelse för varför diskursen ser ut som den gör i tingsrättsdomarna. De beskyddas från fängelsemiljön, antingen genom reducerade fängelsestraff eller en frivårdspåföljd såsom skyddstillsyn med särskilda föreskrifter. Tingsrätterna exkluderade även resonemang om huruvida det sänkta straffet skulle vara tillräckligt ingripande i relation till brottet. Domstolarna gav därmed uttryck för att det inte enbart är en generell förutfattad mening att kvinnor är för mentalt svaga för att kunna hantera en frihetsberövande påföljd, utan att det nästan framstår som en självklarhet. Resultatet av analysen skulle därmed även kunna förklaras genom teorin om bunden rationalitet, som menar att beslut oundvikligen baseras på generaliseringar utifrån klandervärdhet, farlighet och praktiska begränsningar i kombination med förutfattade stereotypa föreställningar associerade till den åtalades kön. Innebörden av detta är att tingsrätterna därmed använder kön som en perceptuell genväg för hantering av de svårigheter som uppstår vid frågan om på vilket sätt personliga omständigheter ska ha betydelse för påföljdsvalet.

5.1.1 Knivhugget i skuldran

Värmlands tingsrätt dömde en 45-årig kvinna till två års fängelse för grov misshandel.¹⁵⁰ Hovrätten för västra Sverige dömde henne för försök till mord till sex års fängelse.¹⁵¹ Den tilltalade och brottsoffret var bekanta med varandra genom den tilltalades sambo.¹⁵² Den tilltalade högg en kniv mot brottsoffrets bröstorg, men brottsoffret hann vrida sin kropp så att hugget träffade honom i höger skuldra. I samband med hugget uttalade den tilltalade även att hon skulle döda brottsoffret.¹⁵³ Ett uttryckligt motiv till gärningen kunde inte fastställas.

I tingsrättsdomen och hovrättsdomen fördes olika resonemang angående rubriceringen av gärningen. Tingsrätten menade att det vid hugg med kniv mot bröstorg alltid finns en risk för livshotande skador, däremot ansågs hon inte ha uppsåt att döda brottsoffret och dömde henne därmed för grov misshandel. Hovrätten menade att omständigheterna talade för att kvinnan hade uppsåt att döda brottsoffret och dömde henne för mordförsök.

i samband med hugget uttalat att hon skulle döda honom. *Ett sådant uttalande kan dock inte utan vidare tas till intäkt för att hon bokstavligt talat haft den avsikten.* I den delen kan noteras att [den tilltalade] var kraftigt berusad vid gärningen [...]. Dessutom *har inte framkommit* att det skulle ha förelegat någon osämja mellan parterna som *skulle ha kunnat föranleda* [den tilltalade] att överhuvudtaget angripa [brottsoffret].¹⁵⁴

Särskilt i detta fall talar redan angreppssättet, ett knivhugg mot överkroppen, för en *avsikt att döda*. Till detta kommer [den tilltalades] uttalande omedelbart före hugget. *Även om* [den tilltalade] var berusad och därför må sakna minne av det inträffade, *finns det inget som antyder att hon i gärningsögonblicket inte var medveten om vad hon gjorde.*¹⁵⁵

Utifrån ovan citat kan det tolkas som att tingsrätten gjorde uttalandet om att hon skulle döda brottsoffret helt innehållslöst på grund av berusningen. Detta konstruerar en syn på kvinnan som impulsiv men inte farlig för omgivningen. Den indirekta tillskrivningen av kvinnan som obetänksam och

¹⁵⁰ Värmlands tingsrätts dom i mål nr B 2506-11, s. 10.

¹⁵¹ Hovrätten för västra Sveriges dom i mål nr. B 3423-11, s. 3.

¹⁵² B 2506-11, s. 8.

¹⁵³ Ibid, s. 7.

¹⁵⁴ Ibid, s. 8 f.

¹⁵⁵ B 3423-11, s. 2.

oskuldsfull medförde att kvinnan inte ansågs ansvarig för sitt uttalande och rättfärdigade således tingsrättens rubricering, vilket i sin tur medförde en mildare påföljd. Tingsrätten sökte även uttryckligen efter ett orsakssamband till kvinnans beteende. Hovrätten tillmätte däremot inte det faktum att kvinnan var berusad någon betydelse, utan menade att de faktiska omständigheterna talade för att hennes syfte var att döda brottsoffret och att hon således agerade medvetet. Kvinnan dömdes därmed strängare i hovrätten på grund av synen på kvinnans gärning som medveten och genomtänkt.

5.1.2 Permissionen

Gävle tingsrätt dömde en 22-årig kvinna till fängelse i två år för grov misshandel på en annan kvinna. Den tilltalade hade bott hemma hos brottsoffret under ett permissionsdygn tidigare. Den aktuella dagen hade den tilltalade varit berusad och ville konfrontera brottsoffrets dotter bland annat angående en tidigare pojkvän till den tilltalade som dottern hade blivit tillsammans med.¹⁵⁶ Den tilltalade gick till den aktuella adressen och frågade efter dottern. När hon fick reda på att dottern inte var hemma började hon tillfoga brottsoffret knivskador mot vänster axel och underarm.¹⁵⁷

Skadorna som brottsoffret tillfogades var inte livshotande. Tingsrätten menade att omständigheten att den tilltalade under attacken hade uttalat att hon skulle döda brottsoffret och dennes familj talade mer för att hon ville förstärka hotbilden mot dottern snarare än att deklarerat sitt uppsåt att döda brottsoffret, och dömde henne därför till grov misshandel istället för mordförsök.¹⁵⁸ Tingsrätten resonerade enligt följande gällande kvinnans karaktär

*uppenbara svårighet att rätt tolka och hantera sin omgivning, hennes bristande aggressionskontroll i förening med en ansenlig mängd alkohol och således snare [sic!] ett utslag av ogenomtänkt handlande utan en egentlig brottsplan riktad mot [brotts-offret]”.*¹⁵⁹

Misshandeln ansågs vara grov med anledning av de fysiska och psykiska skador som tillfogades brottsoffret, samt att attacken var oprovocerad och inträffade i brottsoffrets egen bostad med minimal möjlighet för henne att försvara sig själv. Det samlade straffvärdet ansågs därmed uppgå till två års fängelse. I påföljdsavsnittet skrev tingsrätten följande.

¹⁵⁶ Gävle tingsrätt dom i mål nr. B 3057-12, s. 10.

¹⁵⁷ Ibid, s. 5.

¹⁵⁸ Ibid, s. 10 f.

¹⁵⁹ Ibid, s. 11.

Brottet är *klart relaterat* till såväl missbruk av alkohol som hennes socialmedicinska funktionsnedsättningar.¹⁶⁰

Någon omständighet kring [den tilltalades] *person*, eller annan omständighet som kan *motivera avsteg* från straffvärdebedömningen vid straffmätningen, har inte framkommit.¹⁶¹

Genom tingsrättens resonemang om kvinnans svårigheter att tolka och hantera sin omgivning, tillskrevs kvinnan egenskaper såsom obetänksam och impulsiv. Tingsrätten har även strävat efter att framhäva bakgrundsorsaker till hennes begångna gärning. Det ska uppmärksammas att hovrättens resonemang i *Knivhugget i skuldran* inte följdes trots att målet prövades året innan, vilket inverkat på rubriceringen och medfört en mildare påföljd. Jämför även resonemanget med *Knivbråket på gatan*.

5.1.3 Rakbladet

Eksjö tingsrätt dömde en 19-årig tjej till ett år och sex månaders fängelse för en grov misshandel. Göta hovrätt ändrade dock påföljden till skyddstillsyn med särskilda föreskrifter. Den tilltalade tjejen och det manliga brottsoffret kände varandra och var på samma lägenhetsfest. Brottsoffret stod i hallen tillsammans med andra när den tilltalade plötsligt skar brottsoffret med ett rakbladsvasst föremål i halsen.¹⁶² Motivet var att hon ville hämnas för att han tidigare under kvällen knuffat henne och hennes tjejkompis och kallat dem för glåpord. Det finns dock även antydning till ett relationsbaserat motiv, då den tilltalade tidigare hade konfronterat brottsoffret angående vad han tyckte om hennes tjejkompis vilket lett till en konflikt.¹⁶³

Tingsrätten konstaterade att våldet var livsfarligt.¹⁶⁴ Straffvärdet sattes till drygt två år och sex månaders fängelse med anledning av att angreppet skedde plötsligt i en situation där brottsoffret inte hade hunnit försvara sig.¹⁶⁵ Tjejen hade något år tidigare dömts till ungdomstjänst för en misshandel och till villkorlig dom med samhällstjänst för våld mot tjänsteman och ringa narkotikabrott. I den rättspsykiatriska undersökningen framgick att hon inte led av en allvarlig psykisk störning. Däremot framgick det att hon hade diagnosen hyperaktivitet och uppmärksamhetsstörning (ADHD) kombinerat med sen motorisk utveckling och koordinationsstörning (DCD).

¹⁶⁰ Ibid, s. 11.

¹⁶¹ Ibid, s. 11 (min kursivering).

¹⁶² Eksjö tingsrätt i dom mål nr. B 387-13, s. 4.

¹⁶³ Ibid, s. 10 f.

¹⁶⁴ Ibid, s. 16 f.

¹⁶⁵ Ibid, s. 16 f.

Hennes diagnos innebar en svårighet för henne att koncentrera sig och behålla uppmärksamheten. Tingsrätten menade att

[b]edömning bör ske utifrån personens normalförutsättningar och i just detta fall försvåras bedömningen av att [den tilltalade] hade druckit alkohol. Tingsrätten finner ändå att *viss hänsyn* [...] ska tas utifrån den diagnos [...].¹⁶⁶

Straffvärdet minskade med ett år med beaktande av hennes diagnos och ungdom. Hennes ålder berättigade ett straffvärde på maximalt 2/3 av ett vuxet straff, det vill säga cirka ett år och åtta månader, kan det konstateras att hennes diagnos satte ner fängelsestraffet med cirka två månader. Hovrätten förde ett mer utvecklat resonemang om hennes diagnos och bakgrundsförhållanden.

[Den tilltalade] har en komplicerad personlighet med ADHD, aspergers syndrom samt ett begåvningshandikapp. Hon har vidare *vuxit upp under ogynnsamma förhållanden* och har ett begynnande missbruk av både alkohol och narkotika. [...] Kriminalvården har bedömt att det som bäst skulle bidra till att [den tilltalades] situation radikalt förändras är en familjehemsplacering eftersom det vid en eventuell placering på behandlingshem finns risk för att [den tilltalade] *blir föremål för negativt inflytande* från andra klienter, eftersom hon är *mycket lättpåverkad*.¹⁶⁷

hennes brottslighet *har samband* med hennes missbruk.¹⁶⁸

Hovrätten ansåg att det fanns skäl att anta att skyddstillsyn skulle medföra en brottsavhållande verkan för henne. Hovrätten ifrågasatte om behandlingsplanen var tillräckligt ingripande med hänsyn till att den inte innehöll någon institutionsvistelse. Hovrätten menade dock att det med avseende på hennes ålder, att hon hade suttit häktad i drygt fem månader samt att den föreslagna behandlingen både gällande längd och innehåll motsvarade hennes vårdbehov, fanns förutsättningar att bestämma påföljden till skyddstillsyn med särskild behandlingsplan.¹⁶⁹ Detta resonemang kan således jämföras med påföljdsbedömningen i *Sprängdådet* där tingsrätten enbart menade att skyddstillsyn inte skulle innebära en försämring av tjejens psykiska och fysiska hälsa på samma sätt som en frihetsberövande påföljd.

¹⁶⁶ Ibid, s. 17 f (min kursivering).

¹⁶⁷ Göta hovrätt B 2308-13, s. 4 (min kursivering).

¹⁶⁸ Ibid, s. 5 (min kursivering).

¹⁶⁹ Ibid, s. 5 f.

I hovrättens domskäl finns det däremot en tendens att tillskriva tjejen stereotypa egenskaper. I och med att ovan resonemang från Kriminalvården belystes och beaktades i hovrättens domskäl indikerar det på en syn på tjejen som känslig, osjälvständig och lättpåverkad. Hennes missbruk beskrevs som en orsak till hennes gärning, vilket medför tolkningen att hovrätten indirekt menade att hon inte var ansvarig för gärningen genom hennes aktiva val. Detta resonemang rättfärdigade den mildare påföljdsbestämningen, samtidigt som resonemanget underminerar tjejen handlingsförmåga.

5.1.4 Styckningen

Örebro tingsrätt dömde en 24-årig kvinna för mord till fängelse i 16 år. Göta hovrätt ändrade dock påföljden till livstids fängelse. Den tilltalade kvinnan hade genom flera slag i huvudet med en hammare samt flertal knivhugg i halsen berövat en annan kvinna livet. Motivet till gärningen var ett svartskjedrama involverande en man som kvinnorna hade träffat samtidigt. Den tilltalade kvinnan beskrev att hon ville slå den andra kvinnan för att visa sig själv "stor och tuff".¹⁷⁰ Den tilltalade kvinnan hade efter offrets död styckat henne och lagt hennes kroppsdelar i tre IKEA-påsar i en bil och efter jobbet åkt ut till ett skogsområde för att på olika ställen dumpa påsarna.¹⁷¹

Den tilltalade var inte dömd för brott tidigare.¹⁷² Den rättspsykiatrisk undersökningen visade att hon inte hade begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning, däremot visade undersökningen att kvinnan hade den psykiatriska diagnosen maladaptiv stressreaktion.¹⁷³

Tingsrätten beskrev att den tilltalades psykiska hälsa skulle beaktas, trots att det rättspsykiatriska utlåtandet inte gav "direkt stöd" för att hennes psykiska hälsotillstånd påverkade gärningen. Tingsrätten menade att det genom psykologens vittnesmål "framkommit med önskvärd tydlighet att [den tilltalades] psykiska hälsotillstånd påverkade händelseförloppet".¹⁷⁴ För kontextens skull följer här ett citat av hans vittnesuppgifter.

I pressade situationer reagerar [den tilltalade] *impulsivt och överlagd*. [...] Det är hans uppfattning att det som han precis beskrivit om [den tilltalades] person påverkat händelseförloppet under brottet. [Den tilltalade] hade knutit sig starkt till pojkvännen och *hennes tillvaro stod och föll med den relationen*. [...]

¹⁷⁰ Örebro tingsrätts dom i mål nr. B 3086-14, s. 19 f.

¹⁷¹ Ibid, s. 38 ff.

¹⁷² Ibid, s. 50.

¹⁷³ Ibid, s. 41.

¹⁷⁴ Ibid, s. 52.

Han bedömer inte [den tilltalade] som åldersadekvat. Han hade *förväntat sig ett större mått av känslomässig mognad [...]*.¹⁷⁵

Tingsrätten menade att det därmed ansågs ”klarlagt att [den tilltalade] till följd av psykisk störning eller sinnesrörelse haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande”.¹⁷⁶ Tingsrätten landade i att brottet mot griftefriden översteg fängelse i ett år och sex månader. Tingsrätten landade i att det sammanvägda straffvärdet för brotten uppgick till 16 års fängelse.¹⁷⁷

Tingsrättens och hovrättens bedömning skiljer sig åt då tingsrätten ansåg att kvinnan agerat med ligkiltighetsuppsåt,¹⁷⁸ medan hovrätten istället ansåg att kvinnan agerat med avsiktsuppsåt.¹⁷⁹ Resonemanget gällande påföljdsdelen i hovrätten löd enligt följande

Det rättspsykiatriska utlåtandet får visserligen anses visa att [den tilltalade] led av en maladaptiv stressreaktion vid gärningstillfället. Av detta får dock även anses framgå att hon *inte hade så omfattande problem att de kan likställas med en personlighetsstörning*. Ur straffrättslig synvinkel *saknas därför tillräckliga skäl för att anse att hon till följd av psykisk störning, sinnesrörelse eller annan orsak hade nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande*.¹⁸⁰

Således framstår det som att tingsrätten genom att överfokusera på hennes psykiska hälsotillstånd sett kvinnan som psykiskt svag, impulsstyrd och känslig, vilket rättfärdigade ett mildare fängelsestraff. Tingsrätten beskrev henne som okontrollerbar och oförmögen att ta aktiva beslut, och således inte lika ansvarig för sin gärning. Detta ger uttryck för att kvinnan inte agerat utifrån egna aktiva val utan som ett resultat av hennes psykiska svaghet. I jämförelse menade hovrätten istället att hennes stressreaktion inte innebar en personlighetsstörning i den omfattningen som avses för att ses som en förmildrande omständighet. Således menade hovrätten att hennes gärning grundades ur kvinnans kontrollerade och medvetna agerande. Det går tydligt att se hur tingsrättens syn på kvinnan medförde ett resonemang som berättigade en mycket mildare påföljdsbedömning.

I Skaraborgs tingsrätt dömdes en man till fängelse för mord och brott mot griftefriden efter att med kraftigt knivvåld mot huvud och hals dödat och

¹⁷⁵ Ibid, s. 34 f.

¹⁷⁶ Ibid, s. 52 (min kursivering).

¹⁷⁷ Ibid, s. 53.

¹⁷⁸ Ibid, s. 44 ff.

¹⁷⁹ Göta hovrätts dom i mål nr. B 93-15, s. 7.

¹⁸⁰ Ibid, s. 8 (min kursivering).

därefter avlägsnat huvudet på en kvinna som han under en kort period tidigare hade var tillsammans med. Tingsrätten konstaterade att mannen hade fattat tycke för kvinnan och hade svårt att släppa taget om henne när hon inte ville fortsätta träffa honom.¹⁸¹ Följande uttalande framkom i domskälen.

Som tingsrätten redogjort för innan har [den tilltalades] agerande efter dådet varit *rationellt* och *medvetet* i alla delar. Han har varit väl medveten om vad han gjort och hans agerande tyder på *målmedvetenhet*.¹⁸²

Mordet bedömdes som särskilt hänsynslöst och straffvärdet uppgick till livstids fängelse.¹⁸³ Han konstaterades ha diagnoserna antisocialt personlighetsyndrom med narcissistiska och psykopatiska drag samt ospecificerat substansrelaterat syndrom (blandmissbruk).¹⁸⁴ Hovrätten skrev att han således vid gärningstillfället led av en psykisk störning men att den inte varit så allvarlig att det skulle beaktas i mildrande riktning.¹⁸⁵

Visserligen är omständigheterna i målet inte helt jämförbara med omständigheterna i *Styckningen*. Däremot går det att konstatera att tingsrätten inte lade vikt vid det faktum att han hade svårt att släppa taget om kvinnan eller andra bakgrundsfaktorer till den begångna gärningen, såsom hans psykiska störning eller missbruk. Tingsrätten fokuserade snarare på hans ageranden och att dessa talade för att han var mycket rationell och målmedveten i sitt handlande. I *Styckningen* framkom en större tonvikt vid att hennes maladaptiva stressreaktion medförde att hon inte kunde kontrollera sitt handlande och att detta gav direkt stöd åt att hennes psykiska hälsotillstånd påverkade gärningen. Diskurserna skiljer sig således mycket åt med anledning av att mannen i sitt handlande beskrevs som rationell och kvinnan som impulsiv.

5.1.5 De knivhuggna kvinnorna

Göteborgs tingsrätt dömde en 22-årig kvinna för grov misshandel till fängelse i fyra år. Hovrätten för västra Sverige dömde däremot kvinnan för försök till mord och grov misshandel till sex års fängelse. Kvinnan hade knivhuggit två andra kvinnor under ett svartsjukedrama. Det ena brottsoffret orsakades en stickskada från ena lungan och hjärtat, vilket gav upphov till ett livshotande tillstånd.¹⁸⁶ Det andra brottsoffret fick en sårskada på höger

¹⁸¹ Skaraborgs tingsrätts dom i mål B 4300-21, s. 27.

¹⁸² Ibid, s. 30 (min kursivering).

¹⁸³ Ibid, s. 31 f.

¹⁸⁴ Ibid, s. 32 f.

¹⁸⁵ Göta hovrätts dom i mål nr. B 3167-22, s. 5.

¹⁸⁶ Göteborgs tingsrätts dom i mål nr. B 16434-18, s. 7.

sida av bröstet som inte var livshotande.¹⁸⁷ Dramat involverade de båda brottsoffren som tillsammans med den tilltalades pojkvän var på en fest.¹⁸⁸ Pojkvännen hade visat intresse för det ena brottsoffret. Den tilltalade fick reda på detta och åkte i berusat tillstånd med en kniv till festen och högg brottsoffren. På väg till festen hade hon sagt ”idag är dagen jag åker in”.¹⁸⁹

Även om [den tilltalade] varit påverkad och handlat i affekt, anser tingsrätten *inte att utredningen medger slutsatsen att hon handlat med direkt avsikt att döda [det ena brottsoffret] eller att hon hade insikt om att det var en närmast ofrånkomlig följd av knivhugget att [det ena brottsoffret] skulle dö.*¹⁹⁰

Tingsrätten menade med detta citat att det inte var bevisat att kvinnan hade insikt om att knivhuggen mot det ena brottsoffret var direkt dödlig, trots att det i samma mening beskrevs att utgången för knivhugget varit närmast ofrånkomlig. Det framstår som att tingsrätten menade att det var uppenbart att knivhugget kunde få en dödlig utgångspunkt, men att kvinnan helt enkelt inte varit tillräckligt sinnesnärvarande eller kompetent för att förstå det. Således dömdes hon endast för att uppsåtligt ha misshandlat brottsoffren.¹⁹¹

Den tilltalade förekom sedan tidigare i belastningsregistret gällande en trafikförseelse. I tingsrättens domskäl belystes att det i frivårdens yttrande framgick att den tilltalade levde under socialt ordnade förhållanden, samt att hon inte hade något beroende eller kriminella värderingar. Med anledning av det ena brottsoffrets allvarliga skador ansågs straffvärdet uppgå till fyra års fängelse.¹⁹² Gällande frågan om kvinnans medvetenhet gällande dödligheten i våldet resonerade hovrätten däremot enligt följande.

Även om det har varit fråga om ett enda knivhugg har [den tilltalades] hugg skett mot ett ställe på kroppen där det typiskt sett är förenat med stor livsfara att få en knivskada, vilket [den tilltalade] *måste ha varit medveten om.*¹⁹³

Således ansåg hovrätten att den tilltalade istället skulle dömas för dels försök till mord, dels grov misshandel på det andra brottsoffret. Genom detta resonemang framför hovrätten en syn på kvinnan som medveten och klandervärd. Det samlade straffvärdet för båda brotten ansågs enligt hovrätten

¹⁸⁷ Ibid, s. 8.

¹⁸⁸ Ibid, s. 11.

¹⁸⁹ Ibid, s. 14 f.

¹⁹⁰ Ibid, s. 15 (min kursivering).

¹⁹¹ Ibid, s. 15 f.

¹⁹² Ibid, s. 16 f.

¹⁹³ Hovrätten för västra Sverige mål nr. 3177-19, s. 7 f. (min kursivering).

vara långt över sex års fängelse. Trots detta dömde hovrätten i enlighet med åklagarens yrkande endast till sex års fängelse.¹⁹⁴ Slutligen konstaterade hovrätten följande.

”Det saknar [...] omständigheter som vid straffmätningen verkar i *sänkande* riktning”.¹⁹⁵

Hovrätten är inte bunden av åklagarens yrkande av påföljd, utan är fri att bestämma den påföljd som anses tillräckligt ingripande med anledning av den begångna gärningen.¹⁹⁶ Hovrätten dömde däremot, av oförklarlig anledning, inte ut en påföljd motsvarande hela straffvärdet. Dessutom framstår det som att hovrätten genom det slutliga citatet utan framgång sökt efter bakgrundsorsaker som kunde verka förmildrande. Detta föranleder tolkningen av påföljdsbestämningen som förhållandevis mild mot kvinnan. En möjlig anledning till detta kan vara att kvinnans levnadsförhållanden och värderingar stämde överens med förväntningar på en god kvinna.

I ett rättsfall från Mora tingsrätt dömdes en 19-årig kille till fängelse i nio år för bland annat mordförsök. Killen hade med en kökskniv huggit brottsoffret fyra gånger i hals, axel och buk hemma hos brottsoffret för att därefter snabbt själv avbryta sitt handlande. Skadorna var allvarliga men inte livshotande.¹⁹⁷ Motivet till gärningen var att den tilltalade strax innan gärningen var upprörd och (miss)förstått det som att brottsoffret hade “drogat ner” hans flickvän och att brottsoffrets kompis hade förgripit sig sexuellt på henne i brottsoffrets lägenhet någon vecka innan gärningen.¹⁹⁸

Den tilltalade hade två tidigare lagföringar, ett för olaga innehav av kniv eller annat farligt föremål och ett för ringa narkotikabrott, båda med dagsböter som påföljd.¹⁹⁹ Yttrande från frivården inhämtades där det framgick att han tidigare varit föremål för socialnämndens insatser, hade missbruk av narkotika, psykisk ohälsa som lett till självmedicinering, tre tidigare suicidförsök, aggressionsproblematik och att han uppvisade antisocialt beteende. Frivården yttrade att skyddstillsyn med föreskrift om att genomgå den vård och behandling som frivården befann lämplig, samt på anmodan av frivården lämna drog- och alkoholtester för att påvisa nykterhet, var den påföljd som rekommenderades. Hans psykiska ohälsa hade att göra med tidigare traumatiska händelser som inträffat i hans liv.²⁰⁰ Tingsrätten beaktade en del förmildrande omständigheter, nämligen att han visat ånger över vad han

¹⁹⁴ Ibid, s. 9.

¹⁹⁵ Ibid, s. 9 (min kursivering).

¹⁹⁶ 30 kap. 3 § andra meningen rättegångsbalken (1942:740).

¹⁹⁷ Mora tingsrätts dom i mål nr. B 690-22, s. 30.

¹⁹⁸ Ibid, s. 14 ff.

¹⁹⁹ Ibid, s. 31 f.

²⁰⁰ Ibid, s. 32 f.

hade gjort, på eget initiativ försökt avhjälpa eller begränsa brottsoffrets skador genom att be någon ringa polisen samt att han frivilligt angett sig själv, och ansåg att straffvärdet för mordförsöket uppgick till nio års fängelse.²⁰¹

Vid jämförelse mellan fallen går det att konstatera att tingsrättens rubricering i *De knivhuggna kvinnorna* var klart mildare än i Moradomen. Dessutom dömdes hon i hovrätten till ett lägre straff än killen trots att rubriceringen var densamma. I *De knivhuggna kvinnorna* var skadan som tillfogades det ena offret livshotande. Stickskadorna som killen tillfogade brottsoffret i Moradomen var visserligen fler men däremot inte livshotande. Killen förekom även i två avsnitt i belastningsregistret och kvinnan enbart i ett, men påföljderna för hans tidigare brott hade inte varit strängare än dagsböter. Killen var även tre år yngre än kvinnan. Det förelåg inga förmildrande omständigheter i hennes fall såsom det gjorde i Moradomen. Jämförelse kan även göras med nedan redovisade *Sprängdådet* och *Lägenhetsmisshandeln*. Poängen är att mannen lidit av mycket allvarlig psykisk ohälsa som inte beaktades särskilt vid tingsrättens påföljdsval. Detta trots att det konstaterades att killen tidigare hade begått tre suicidförsök och således hade en mycket allvarlig depression.

5.1.6 Sprängdådet

Tingsrätten dömde en 16-årig tjej till skyddstillsyn efter att hon transporterat tio kilo sprängmedel samt detonerat en bomb utanför en livsmedelsbutik. Skador orsakades på butiken och butiksägaren led av hörselnedsättning under cirka två veckor efter dådet.²⁰² Gärningen kunde kopplas till en gängkonflikt i området.²⁰³ Straffvärdet för de brott som hon dömdes för bedömdes vara fyra år och sex månaders fängelse för en vuxen.

Tjejen hade bara några månader tidigare dömts för olaga hot till ungdomsvård. I domskälen framgick ett yttrande från socialtjänsten om att tjejen hade vårdbehov för att ”komma ur den negativa utvecklingen som hon befinner sig i”. Det konstaterades att hennes psykiska hälsa hade försämrats när hon suttit frihetsberövad och att hon även hade suicidtankar. Socialtjänsten yttrade att hon hade behov av sex månaders heldygnsvård i form av placering på institution. Tjejen hade varit inlagd på BUP akutavdelning på grund av psykisk ohälsa. Enligt ett läkarintyg hade hon en allvarlig psykiatrisk sjukdomsbild, som möjligtvis kunde vara del i en akutstressreaktion.²⁰⁴

²⁰¹ Ibid, s. 34 f.

²⁰² Malmö tingsrätts dom i mål nr. B 5440-21, s. 94.

²⁰³ Ibid, s. 45 f.

²⁰⁴ Ibid, s. 107.

Tingsrätten beaktade tjejens unga ålder samt att hon under häktningstiden uppvisat en försämrad psykisk hälsa och sattes därmed ner straffmättningsvärdet till ett års fängelse. Tjejens psykiska ohälsa tillmättes dock även betydelse i påföljdsvalet. Tingsrätten ansåg nämligen, trots det höga straffvärdet, att skyddstillsyn med särskilda föreskrifter skulle bidra till en brottsavhållande verkan.²⁰⁵

[...] finns en stor risk för att en sluten ungdomsvård påtagligt skulle kunna *försämra hennes hälsa* såväl psykiskt som fysiskt. På grund härav och då hon varit häktad under drygt fyra månader menar tingsrätten att det, trots brottslighetens art och betydande straffvärde, finns *tillräckligt starka skäl* att välja en annan påföljd än sluten ungdomsvård.²⁰⁶

Tingsrätten rättfärdigade skyddstillsyn som påföljdsval genom att läkarintyget påvisade att hon hade matvägrat och hade en allvarlig psykiatrisk sjukdomsbild med suicidtankar. Det framkom inga andra personliga förhållanden, exempelvis att hon lidit av psykisk ohälsa under lång tid, som utöver reaktionen på gärningen i sig själv skulle ha inverkat på hennes mående. Det framstår således inte som att brottet begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning, vilket skulle kunna föranleda en lindrigare påföljdsbedömning. Kontraktsvård som påföljd tycks därmed undermedvetet ge uttryck för att hon var för svag för att dömas till en frihetsberövande påföljd, och att hon således behövde beskyddas för att hennes lidande skulle minimeras. Det framstår nästintill som att hennes psykiska ohälsa bedömdes vara straff nog för den gärning hon begått.

I Jönköpings tingsrätt dömdes en 16-åring kille för grov misshandel till sluten ungdomsvård i fem månader. Straffvärdet för de brott som han dömdes för var två år och sex månader för en vuxen. Pojken förekom i belastningsregistret sedan tidigare gällande en ordningsbot för en trafikförseelse.²⁰⁷ I domen framgick att killen varit aktuell för olika insatser inom socialtjänsten på grund av hans bristande skolgång. Han hade även koncentrationssvårigheter och hade vid flera tillfällen uppträtt hotfullt verbalt. Han medgav själv att han hade vissa svårigheter och att han därför var i behov av framförallt samtalsstöd.²⁰⁸ Således hade han haft en historik med omfattande psykosociala problem utöver den gärning som han hade begått och han mådde uppenbarligen inte bra. Tingsrätten fäste endast särskilt avseende på hans ålder och bedömde att straffvärdet motsvarade sju och en halv månad för en ungdom. Slutligen konstaterade tingsrätten

²⁰⁵ Ibid, s. 108 f.

²⁰⁶ Ibid, s. 108 (min kursivering).

²⁰⁷ Jönköpings tingsrätts dom i mål nr. B 3196-18, s. 30.

²⁰⁸ Ibid, s. 30.

Grov misshandel med ett så högt straffvärde som tingsrätten kommit fram till innebär i förening med de skäl för frihetsberövande som framkommit för att säkerställa att [den tilltalade] inte återfaller i allvarlig brottslighet att det föreligger synnerliga skäl att bestämma påföljden till fängelse eller i detta fall sluten ungdomsvård [...]. Påföljden ska sålunda bestämmas till sluten ungdomsvård.²⁰⁹

Jämförs resonemanget om tjejens personliga förhållanden i *Sprängdådet* med killens personliga förhållanden i Jönköpingsmålet går det att se en stor skillnad i sättet tingsrätterna konstruerar de tilltalade. I *Sprängdådet* riktade tingsrätten stort uppmärksamhet på tjejens psykiska hälsa efter gärningen och risken för att sluten ungdomsvård skulle försämra hennes hälsa såväl psykiskt som fysiskt. Det faktum att hennes mående inte hade konstaterats vara något som påverkat henne långvarigt utan snarare verkar uppkommit som en reaktion efter gärningen hon begått tillmättes ingen betydelse. Tingsrätten reflekterade inte heller om skyddstillsyn faktiskt kunde anses vara en tillräckligt ingripande åtgärd, liksom resonemanget i *Rakbladet*. I Jönköpingsmålet framgick det att killen befann sig i ett destruktivt klimat med en negativ utveckling, där det kan antas att han mådde mycket dåligt. Killen beskrevs dock endast som utåtagerande och hotfull, vilket medför en bild av honom som mer tålig och därmed klandervärd.

Det ska kommenteras att tjejens gärning dessutom var ett resultat av en gängkonflikt, vilket är av betydelse då kriminalpolitiken gått mot att förespråka strängare straff för brott begångna inom gängkriminaliteten.²¹⁰ Dessutom är det i gängkriminella miljöer inte en lika given möjlighet att avhålla sig från fortsatt brottslighet. Därmed går det att resonera att skyddstillsyn som påföljd för detta brott egentligen är en verkninglös påföljd. Minst sagt går det i varje fall att konstatera att tingsrätten rättfärdigade påföljdsvalet endast med hänsyn till hennes psykiska hälsa, trots att den egentligen inte bör anses vara av sådan art att hon inte haft kontroll över sitt agerande. Således medför utgången en bild av tjejen som oklanderlig och maktlös, vilket i sin tur även medfört ett rättfärdigande av en mildare påföljdsbedömning.

5.1.7 Lägenhetsmisshandeln

Örebro tingsrätt dömde en 31-årig kvinna till åtta års fängelse för bland annat mordförsök. Kvinnan stod åtalad för mordförsöket tillsammans med sin yngre manliga partner. Mannen dömdes till nio månaders fängelse för bland

²⁰⁹ Ibid, s. 31.

²¹⁰ Se SOU 2021:68.

annat misshandel vid den aktuella gärningen. Brottsoffret avled i sitt hem till följd av slag och sparkar mot huvud och kropp samt två hugg i halsen och sex hugg i bröstkorget.²¹¹ Både mannen och kvinnan var alkoholpåverkade vid gärningen och kvinnan möjligtvis även narkotikapåverkad.²¹² Såväl mannen som kvinnan kände brottsoffret sedan tidigare eftersom de hade träffats vid olika tillfällen på behandlingshem. Tidigare under kvällen hade en granne till brottsoffret ringt SOS Alarm och anmält ett lägenhetsbråk, den tilltalade mannen och brottsoffret hade då börjat bråka med varandra.²¹³ Något känt motiv till gärningen kunde dock inte utredas.

Det fanns i utredningen tillräcklig bevisning som talade för att kvinnan var den som hade knivhuggit mannen i halsen.²¹⁴ Enligt rättsläkaren ansågs dessa hugg med stor sannolikhet inte varit de dödande huggen, hon bedömdes därmed inte ha berövat brottsoffret livet. Däremot innebar huggen mot halsen en stor livsfara och hon ansågs därmed skyldig till att med uppsåt ha försökt döda offret.²¹⁵ Tingsrätten beskrev i påföljdsbedömningen att det var ytterst lite som saknades för att brottet skulle ha fullbordats, således ansågs straffvärdet vara mycket högt. Däremot framkom omständigheter i målet som talade för att hon kunde ha haft visst fog till att använda våldet mot brottsoffret. Dessutom konstaterade tingsrätten följande.

Det är heller inte alls uteslutet att hennes handlande till en viss del *kan förklaras* av henne intellektuella handikapp.²¹⁶

Tingsrätten beaktade detta samt att hon hade varit häktad med restriktioner i mer än åtta månader, och landade således vid att fängelsestraffet kunde stanna på åtta år.²¹⁷ Normalstraffet för ett fullbordat brott är 16 års fängelse. Det framstår som att tingsrätten, genom att porträttera henne som intellektuellt handikappad, kunde rättfärdiga en betydande strafflindring. Det ska tilläggas att det inte finns något underlag i den publicerade domen och dess tillhörande dokument om en personutredning som talade för att kvinnan hade ett intellektuellt handikapp. Jämförs resonemanget i detta fall med andra redovisade rättsfall gällande mordförsök framstår åtta års fängelse för mordförsök, där det dessutom bedömdes saknats ytterst lite för att brottet skulle fullbordas, som ett relativt mildt straff.²¹⁸ Tillskrivandet av hennes

²¹¹ Örebro tingsrätts dom i mål nr. B 6997-21, s. 33 ff.

²¹² Ibid, s. 48.

²¹³ Ibid, s. 32.

²¹⁴ Ibid, s. 50.

²¹⁵ Ibid, s. 51 f.

²¹⁶ Ibid, s. 53 (min kursivering).

²¹⁷ Ibid, s. 53.

²¹⁸ Se *Knivbråket på gatan* där straffvärdet för en vuxen ansågs vara 12 års fängelse, *Bilskjutningen i vägkorsningen* där de tilltalade dömdes till 14, elva och tio års fängelse samt *Hunddispyten* där den tilltalade kvinnan dömdes till 12 års fängelse.

tankeförmåga som svag kan således konstateras påverkat påföljdsbedömningen i mildrande riktning.

5.2 Hög sinnesnärvaro i mål med ekonomiskt/drogrelaterat motiv

I detta avsnitt visar analysen snarare ett motsatt förhållningssätt till kvinnans gärning. Tingsrätten ger i dessa rättsfall snarare uttryck för att kvinnans agerande varit genomtänkt och medvetet. I dessa rättsfall tycks domstolen inte lägga lika stor vikt vid personliga omständigheter för att rättfärdiga en mildare bedömning, utan håller sig alltså till objektiva omständigheter vid resonemanget om påföljdsbestämningen, vilket också medfört strängare straff än i avsnitt 5.1. Gemensamt för dessa rättsfall är att alla talar för att gärningen motiverats på grund av ekonomiska motiv eller närvaron av droger i de tilltalades tillvaro.

Resultatet av analysen skulle delvis kunna förklaras utifrån teorin om selektiv ridderlighet. Å ena sidan går det att resonera om att motiven i dessa mål inte stämmer överens med förväntningarna på kvinnliga brott, det vill säga främst våldsbrott mot närstående, vilket föranleder en hårdare bedömning av kvinnans gärning i och med att domstolen tenderar att inte beakta förmildrande omständigheter i lika stor utsträckning som i avsnitt 5.1. Brott som motiveras av ekonomisk vinning kan även betraktas som särskilt hänsynslöst och kallsinnigt, något som inte stämmer överens med associationer hänfödda till den goda kvinnan. Å andra sidan framgår det att kvinnan oftast inte står ensamt åtalad i flera av rättsfallen, utan har ofta agerat tillsammans med andra, vanligtvis män. Detta skulle kunna medföra att domstolarna bedömt kvinnans agerande i relation till männens och att resonemangen gällande kvinnans medverkan därmed kommer till uttryck på liknande sätt som resonemangen gällande männens. I sådant fall ger den förhållandevis hårdare påföljdsbedömningen istället uttryck för likabehandling mellan könen.

5.2.1 Kvinnorna på Hinseberg

Örebro tingsrätt dömde en 22-årig kvinna och en 23-årig kvinna för grov misshandel till tre års fängelse. Ärendet överklagades till Göta hovrätt som fastställde tingsrättens dom.²¹⁹ Både de tilltalade och brottsoffret var vid gärningen placerade på anstalten Hinseberg. Brottsoffret hade på grund av kritik mot de tilltalades droghantering blivit mobbad, trakasserad och mordhotad av de båda tilltalade i cirka två veckor innan den aktuella gärningen.²²⁰ Vid den aktuella gärningen kastade den tilltalade 22-åringen en bunke kokhett vatten på brottsoffret. Brottsoffret fick genomföra två hudtransplantationer och läkarna menade att det skulle ta många månader innan brottsoffrets skulle bli tämligen återställd.²²¹ Den tilltalade 23-åringen hade setts stå vid spisen och koka vatten tillsammans med den tilltalade 22-åringen precis innan gärningen och hon ansågs därmed lika aktiv i gärningen.²²²

Den 22-åringa kvinnan förekom under tio avsnitt i belastningsregistret och hon verkställde ett fängelsestraff bland annat olaga tvång, våldtäkt och ringa narkotikabrott. 23-åringen förekom under sju avsnitt i belastningsregistret och hon verkställde ett fängelsestraff för grov misshandel. Domstolarna menade att den grova misshandeln hade ett högt straffvärde med hänsyn till att rättsintyget visade att brännskadorna orsakade svåra kroppsliga skador för brottsoffret. Därtill resonerade domstolarna om de tilltalades agerande och landade i ett straffvärde på tre års fängelse. Kvinnornas beteende framställdes på följande sätt i tingsrätten respektive hovrätten.

[...] beaktat att angreppet inneburit ett allvarligt angrepp på [brottsoffrets] liv och hälsa samt att såväl [den tilltalade 22-åringen] som [den tilltalade 23-åringen], som *visat stor hänsynslöshet*, återfallit i grov våldsbrottslighet [...].²²³

Det är ett *hänsynslöst beteende* som för den drabbade framstår närmast som tortyrliknande. [...] Gärningen har *inte varit impulsstyrd*, utan *måste ha föregåtts av viss planering* från [de tilltalades] sida.²²⁴

Såväl tingsrätten som hovrätten fokuserade i påföljdsbedömningen på dels brottsoffrets skador och sättet de tillfogats såsom i *Knivbråket på gatan*, dels det faktum att kvinnorna återfallit i brott. Kvinnorna framställs som medvetna och deras agerande som genomtänkt, till skillnad från resonemangen i *Permissionen* och *Rakbladet*.

²¹⁹ Göta hovrätts dom i mål nr. B 2152-13, s. 1 och 3.

²²⁰ Örebro tingsrätts dom i mål nr. B 2985-13, s. 6.

²²¹ Ibid, s. 7 f.

²²² Ibid, s. 9.

²²³ Ibid, s. 9 f. (min kursivering).

²²⁴ B 2152-13, s. 7 f. (min kursivering).

5.2.2 Parkeringskjutningen

Falu tingsrätt dömde två män (29 respektive 30 år) för dråp till nio års fängelse, och en 22-årig kvinna för medhjälp till dråp till sju års fängelse. Brottsoffret sköts till döds på en parkering intill ett köpcentrum efter att han själv hade gått till knivangrepp mot 30-åringen.²²⁵ De tilltalade männen ansågs tillsammans och i samförstånd ha hjälpt varandra att fullborda gärningen. Kvinnan ansågs vara medhjälpare till dödandet genom att via provocativa sms hettat upp stämningen mot brottsoffret, bidragit med motiv till gärningen eftersom hon tidigare hade gett brottsoffret pengar till hyra som hon ville ha tillbaka, sökt information om var brottsoffret befann sig samt stöttat mannen som sköt brottsoffret att begå gärningen genom att följa med till parkeringen.²²⁶

Den tilltalade kvinnan var dömd sedan tidigare för misshandel och olaga hot till villkorlig dom med samhällstjänst. Frivården föreskrev att skyddstillsyn med särskild behandlingsplan ansågs vara en lämplig åtgärd eftersom kvinnan var i behov av behandling för sitt missbruk. I domskälen konstaterades dessutom att både 30-åringen och kvinnan tidvis mått psykiskt dåligt och hade en dålig sinnesjämvikt under den aktuella perioden. Det hade även förekommit mycket droger i deras liv.²²⁷ Detta tillmätte tingsrätten dock ingen betydelse i påföljdsvalet. Tingsrätten resonerade enligt följande.

[den tilltalade kvinnans] delaktighet har varit *tämligen ingripande*. Hennes medhjälp har ett straffvärde som överstiger minimistraftet. [...] Straffvärdet är så högt att annan påföljd än fängelse inte är tänkbar, *inte ens kontraktsvård*.²²⁸

Citatet kan tolkas som en markering av allvaret i gärningen och synen på kvinnan som medveten och ändamålsenlig i sitt agerande. Påföljdsbedömningen får därmed anses ha varit sträng i förhållande till kvinnans gärning. En jämförelse kan göras med påföljden på sex års fängelse i *De knivhuggna kvinnorna*. Även om det i detta rättsfall var fråga om skjutvapenvåld var kvinnans deltagande inte en nödvändighet för att dråpet skulle inträffa. Skillnaden i dessa två rättsfall är bland annat att våldet i det jämförda rättsfallet motiverades av svartsjuka. I detta fall var det däremot fråga om ekonomiskt motiv. Dessutom hade kvinnan i detta rättsfall blivit dömd tidigare och hade beroendeproblematik, samtidigt som kvinnan i *De knivhuggna kvinnorna* levde under socialt ordnade förhållanden utan kriminella värderingar.

²²⁵ Falu tingsrätts dom i mål nr. B 2408-19, s. 33 f.

²²⁶ Ibid, s. 165 f.

²²⁷ Ibid, s. 163.

²²⁸ Ibid, s. 174 (min kursivering).

5.2.3 Personliga assistenten

Vänersborgs tingsrätt dömde en 41-årig kvinna för bland annat mord till 18 års fängelse. Enligt utredningen var den tilltalade i ekonomisk skuld till en person, förmodligen med koppling till en kriminell organisation, på grund av sitt spelmissbruk. Skulden skulle betalas någon dag innan gärningen inträffade.²²⁹ Den tilltalade arbetade som personlig assistent åt sin kusin tillsammans med den avlidne mannen.²³⁰ Den tilltalade konstaterades ha åkt till kusinens lägenhet för att lösa skulden genom att överföra pengar från sin kusins bankkort till sitt eget konto. Varför hon attackerade sin kollega i samband med avsikten att komma över pengarna framkom inte. Den tilltalade hade stuckit mot delar av offrets kropp, bröstkorgen och luftstrupen, som talade för att hon hade avsikt att döda honom. Hon lämnade honom dessutom i lägenheten utan att på något sätt agera för att denne skulle få vård.²³¹ Bevisningen i utredningen pekade på att den tilltalade begick gärningen själv, trots att hon hade invänt att hon påtvingades av andra.²³²

Kvinnan förekom under ett avsnitt i belastningsregistret gällande en villkorlig dom med samhällstjänst för smuggling. Gällande straffvärdet resonerade tingsrätten att varken offrets dödsångest eller mordets utförande kunde anses vara av sådan särskild hänsynslöshet att det skulle föranleda ett livstidsstraff. Tingsrätten menade däremot att omständigheten att mordet inträffade i avsikt att främja annan brottslighet kunde tala för livstids fängelse. Tingsrätten resonerade enligt följande.

Samtidigt ska framhållas att det *saknas skäl till annat ställningstagande* än att mordet har skett impulsivt och utan föregående planering.²³³

Det har i övrigt inte framkommit någon omständighet beträffande [den tilltalades] *personliga förhållanden* som ska ha inverkan på påföljdsvalet eller fängelsestraffets längd.²³⁴

Slutsatsen blev därmed att omständigheterna inte var sådana att hon skulle dömas till livstids fängelse. Med anledning av de försvårande omständigheterna ansågs det dock berättigat att sätta straffvärdet för mordet över utgångspunkten på 16 år, och hon dömdes därmed till 18 års fängelse. Det framgår tydligt att bedömningen i påföljdsvalet grundar sig i de faktiska omständigheterna i målet. Istället för ett direkt antagande att kvinnan begått gärningen impulsstyrt, såsom i många rättsfall i avsnitt 5.1, beskriver tings-

²²⁹ Ibid, s. 25.

²³⁰ Vänersborgs tingsrätts dom i mål nr. B 3725-20, s. 16.

²³¹ Ibid, s. 27.

²³² Ibid, s. 26.

²³³ Ibid, s. 29 (min kursivering).

²³⁴ Ibid, s. 30 (min kursivering).

rätten att det i detta fall saknas skäl utifrån omständigheterna att göra ett annat ställningstagande än att gärningen begicks utan planering. Eftersom det inte framkom några förklaringar till kvinnans handlande eller andra personliga omständigheter av betydelse tycks tingsrätten ha ansett det behövt att uttryckligen skriva detta, för att på så sätt kunna rättfärdiga den hårda bedömningen. Diskursen skiljer sig därmed från diskursen som identifierats i avsnitt 5.1. Se även det jämförande resonemanget i *Knivbråket på gatan* om betoningen på "personliga" omständigheter i målet.

5.2.4 Gängskjutningen i Örebro

Örebro tingsrätt dömde fyra personer, två män (22 respektive 25 år) och två tjejer (16 respektive 17 år), för medhjälp till mord hänförd till en konflikt gällande narkotikahandeln mellan två kriminella grupperingar. Det gick utifrån bevisningen i målet inte att avgöra vem det var som hade avfyrat de dödande skotten, men alla tilltalade bedömdes som medverkande. Den tilltalade 17-åringen hade deltagit i förberedelser och planering, upplåtit sin bostad och solidariserat sig med övriga. Den tilltalade 16-åringen ansågs ha deltagit i förberedelser och planering, ordnat förvar av ombyte, tagit ansvar för undanskaffande av i vart fall kläder samt i viss mån solidarisera sig med övriga.²³⁵

Tingsrätten konstaterade att straffvärdet för den som skjutit motsvarade fängelse i 18 år, beaktat att gärningen mer eller mindre var planerad. Eftersom den tilltalade 17-åringen var nära platsen där skotten avlossades bedömdes hennes delaktighet motsvara fängelse i 15 år. Brottet den tilltalade 17-åringen nu stod åtalad för var nyupptäckt i förhållande till en annan dom som hon avtjänade vid tiden för domen. Tingsrätten menade att med beaktande av påföljden i den domen, hennes ungdom och den tid hon suttit häktad med restriktioner skulle ett straff för henne stanna på fängelse i fyra år. Eftersom hon skulle vara över 21 år gammal om påföljden hade bestämts till sluten ungdomsvård ansågs det vara särskilda skäl för att bestämma påföljden till fängelse.²³⁶ Domstolen beaktade således endast faktiska omständigheter och resonerade inget om tjejens personliga förhållanden.

Gällande skulden och straffvärdet för 16-åringen resonerade tingsrätten enligt följande.

Påståendet att [den tilltalade 25-åringen] och [den tilltalade 22-åringen] förmått [den tilltalade 16-åringen] att medverka genom att missbruka hennes ungdom är inte styrkt. När det gäller [16-åring] har åklagaren bedömt att straffvärdet motsvarar fängelse i

²³⁵ Örebro tingsrätts dom i mål nr. B 4515-20, s. 47.

²³⁶ Ibid, s. 53.

sex år. Det är riktigt att [16-åringen] medverkat i mindre mån *men tingsrätten bedömer dock straffvärdet vara högre och motsvara fängelse i åtta år.*²³⁷

Tingsrätten ansåg att det fanns synnerliga skäl att döma 16-åringen till fängelse, men dömde henne till sluten ungdomsvård i ett år och fyra månader med beaktande av att sluten ungdomsvård inte medger villkorlig frigivning. Tingsrätten resonerade om hennes karaktär enligt följande.

Hon är omhändertagen enligt LVU och har gjort ett *mycket omoget intryck i tingsrätten och hennes handlande torde stå i samband med detta.* Åklagaren har också menat att [den tilltalade 16-åringen] medverkat under utredningen på ett sådant sätt att detta ska påverka straffmätningen. *Tingsrätten delar dock inte åklagarens uppfattning om detta.*²³⁸

Trots tingsrättens resonemang om 16-åringens karaktär som omogen, beaktas hennes bristande utveckling och erfarenhet inte som en förmildrande omständighet. Det framstår snarare tvärtom som att tingsrättens inställning till hennes medverkan i förhållande till åklagarens yrkande och påstående att hon utnyttjats av männen talar för en syn på tjejen som insiktsfull och självständig, och därmed även klandervärd. Det går tydligt att särskilja att tillskrivandet av karaktärsdraget som omogen inte medför en syn på henne som omdömeslös, jämfört med resonemangen i avsnitt 5.1.

5.2.5 Knivbråket på gatan

Stockholms tingsrätt dömde en 26-årig man för mord till 16 års fängelse, en 20-årig man för försök till mord till nio års fängelse och en 23-årig kvinna för grov misshandel till ett år och sex månaders fängelse. De tilltalade mötte två andra förbipasserande män, målsägande i målet varvid den ena senare avled på grund av sina skador, vid en korsning varpå en dispyt uppstod. Slag och knivhugg utdelades innan de tilltalade lämnade platsen. Tingsrätten kunde inte med klarhet bedöma vem som utdelade vilka slag och var slagen träffade, däremot ansågs det klarlagt att mannen som dömdes för mordförsök med uppsåt hade knivhuggit offret sex gånger på båda sidorna av bålen vilket medförde livshotande skador.²³⁹ Mannen som dömdes för mord ansågs vara den man som tillfogade den avlidne mannen en stickskada i bröst-

²³⁷ Ibid, s. 52 (min kursivering).

²³⁸ Ibid, s. 54 (min kursivering).

²³⁹ Stockholms tingsrätts dom i mål nr. B 8501-21, s. 58.

korgen, vilket orsakade hans död.²⁴⁰ Kvinnan som dömdes för grov misshandel ansågs ha utdelat slag och sparkar mot det brottsoffer som skadades, men våldet ansågs endast ha orsakat brottsoffret smärta.²⁴¹ Vid utredningen av rubriceringen gällande kvinnans medverkan uttryckte tingsrätten att hon hade uppstå till misshandel enligt följande.

Med hänsyn till att [den tilltalade kvinnans] *våld har varit uppreparande* finner tingsrätten att åklagarens bevisning *utesluter att det kan ha varit fråga om någon reflexmässig rörelse* från [den tilltalade kvinnans] sida. Enligt tingsrätten är det klarlagt att [den tilltalade kvinnan] har *varit medveten om sin gärning*.²⁴²

Citatet ger uttryck för en syn på kvinnan som insiktsfull och medveten om sina handlingar. Gällande påföljdsbedömningen resonerade tingsrätten enligt följande.

Några försvårande eller förmildrande omständigheter är inte aktuella och det har *inte framkommit något* som ska beaktas i straffmätningen. Enligt tingsrätten saknas skäl att i straffmätningen beakta den tid som [den tilltalade kvinnan] har suttit häktad med restriktioner då denna tid har understigit ett år [...].²⁴³

Således konstaterades kvinnan endast ha utdelat slag och sparkar mot brottsoffret som orsakade smärta, vilket medförde att straffvärdet uppgick till det stadgade minimistraffet för grov misshandel. I *Permissionen* dömdes kvinnan till två års fängelse för grov misshandel med anledning av en knivvattack mot brottsoffrets vänstra axel och underarm i offrets hemmiljö. Det ska kommenteras att minimistraffet för grov misshandel höjdes 2016. Trots detta hade påföljderna om de båda dömts ut 2012 endast differerat med ett år, trots att det fanns fler försvårande omständigheter i *Permissionen*. Dessutom gav tingsrätten vid påföljdsvalet i detta fall inte uttryck för att "personliga förhållanden" hade utretts i bedömningen. Detta objektiva förhållningssätt kan även jämföras med resonemanget i *Personliga assistenten*, där tingsrätten uttryckte att det inte förekom några "personliga förhållanden" som inverkar på påföljdsvalet. Även hovrätten uttryckte det på samma sätt i *Knivhugget i skuldran*. Innebörden av detta är att det framstår som att domstolen genom att skriva *personliga* förhållanden i de jämförda målen i avsnitt 5.1 gett uttryck för att söka efter omständigheter hänförliga till kvinnans person för att rättfärdiga en mildare påföljdsbedömning. I detta fall gav

²⁴⁰ Ibid, s. 72.

²⁴¹ Ibid, s. 83.

²⁴² Ibid, s. 83 f. (min kursivering).

²⁴³ Ibid, s. 90 (min kursivering).

tingsrätten inte liknande uttryck för sökandet efter rättfärdigande omständigheter, och således tycks påföljdsbedömningen i jämförelse även bli strängare i relation till den begångna gärningen.

5.2.6 Bilskjutningen i vägkorsningen

Helsingborgs tingsrätt dömde en 31-årig man, en 25-årig man och en 24-årig kvinna för mordförsök till fjorton, elva respektive tio års fängelse. Hovrätten över Skåne och Blekinge fastställde tingsrättens dom för den 25-åriga mannen och 24-åriga kvinnan, medan den 31-åriga mannen frikändes.²⁴⁴ Vid en vägkorsning i Helsingborg körde en bil upp bredvid brottsoffrets bil när han stod vid rött ljus i korsningen. Från den bilen avlossade skytten ett flertal skott mot brottsoffret. Bilen med skytten flydde sedan från platsen tillsammans med en efterföljande bil där den 24-åriga kvinnan var förare och den 25-årige mannen passagerare. Domstolen ansåg att den efterföljande bilen hade placerat sig i vägkorsningen på ett sätt som möjliggjort för bilen med skytten att komma fram nära intill brottsoffrets bil.²⁴⁵ Den efterföljande bilen hade förföljt brottsoffrets bil i cirka 30 minuter innan skjutningen, och mannen i bilen hade dessutom strax innan sökt på registreringsskylten på den bil som brottsoffret färdades i och därefter kontaktat den påstådda skytten.²⁴⁶ Skadorna som brottsoffret åsamkades var inte livshotande.²⁴⁷ Trots omständigheterna kunde inget känt gängrelaterat motiv bevisats i målet. Det framkom dock att både kvinnan och den 25-årige mannen kände brottsoffret väl och att den 31-årige mannen hade rört sig i samma umgängeskrets och att det i kretsarna förekom narkotika.²⁴⁸

Tingsrättens resonerade gällande påföljdsvalet för den 25-årige mannen och 24-åriga kvinnan enligt följande.

[Den tilltalade 25-årige mannen], har liksom [den tilltalade 24-åriga kvinnan], bedömts ha haft så central roll för att brottet kommit till stånd att de båda bör betraktas som medgärningsmän och inte som medhjälpare. [...] Tingsrätten bedömer att straffvärdet för deras del uppgår till 10 år för försök till mord. [Den tilltalade 25-åringen] ska dessutom dömas för ett fall av grovt vapenbrott.²⁴⁹

²⁴⁴ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål nr. B 3245-22.

²⁴⁵ Helsingborgs tingsrätts dom i mål nr. B 5437-21, s. 48.

²⁴⁶ Ibid, s. 45 ff.

²⁴⁷ Ibid, s. 12 f.

²⁴⁸ Ibid, s. 52 f.

²⁴⁹ Ibid, s. 61.

Kommenteras bör det faktum att det inte fanns någon konkret bevisning som tydde på att kvinnan faktiskt varit införstådd i att det skulle ske en skjutning vid det aktuella tillfället, i jämförelse med att den 25-årige mannen exempelvis hade haft skyddsväst på sig och var den som hade kontaktat andra personer under bilfärden. Kvinnan hade invändningar om alternativa orsaker till att hon körde efter brottsoffret och varför hon ställde sig i korsningen på sättet hon gjorde, som utifrån en utomstående tycks vara så pass rimliga att de borde beaktas i domskälen. Detta hindrade inte domstolen från att resonera om att hon

måste varit införstådd med en gemensam plan där de inblandade haft för avsikt att skjuta [brottsoffret]”.²⁵⁰

Tingsrätten förhöll sig således strängt till hennes inblandning och dömde både kvinnan och mannen till samma påföljd för mordförsöket. Genom resonemanget om att hon helt enkelt måste ha varit införstådd med vad som skulle komma att hända visade tingsrätten på en syn på kvinnan som insiktsfull och handlingskraftig i sitt agerande. Hovrätten anslöt sig till tingsrättens bedömning och menade att deras egna uppgifter inte förtog värdet av bevisningen.²⁵¹ Detta trots att bevisningen i målet gav stöd för hennes invändningar, samt att hon var narkotikapåverkad när de greps strax efter gärningen vilket kunde förklara delar av hennes agerande.²⁵² Det faktum att hon var narkotikapåverkad tillmättes ingen betydelse i bedömningen om hennes insikt.

5.2.7 Hunddispyten

Hässleholms tingsrätt dömde en 25-årig kvinna för mordförsök på en annan kvinna till 12 års fängelse. Brottsoffrets hund blev överfallen av en hund som den tilltalade var uppfödare till och en dispyt uppstod dem emellan gällande vem som skulle betala veterinärkostnaderna. Den tilltalade hade vid flertal tillfällen gått hem till brottsoffret och bankat på hennes dörr samt skrivit hotfulla sms till brottsoffret. Grannen hade därmed tidigare kontaktat vaktbolaget på grund av detta. Den aktuella dagen stod därmed en väktare utanför brottsoffrets lägenhet och såg då den tilltalade gå in i brottsoffrets port tillsammans med en annan kvinna. Väktaren följde efter och upptäckte att den tilltalade lyckats komma in i lägenheten. Väktaren fann att brottsoffret blivit knivskuren och tryckte på sitt överfallslarm. Brottsoffret drabbades av en cirka 5 cm lång skärskada bakom och genom vänster öra och in under käken, stickskada på höften samt vissa mindre sårskador på kroppen. Ska-

²⁵⁰ Ibid, s. 57 (min kursivering).

²⁵¹ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål nr. B 3245-22, s. 6.

²⁵² Helsingborgs tingsrätt, B 5437-21, s. 24.

dan bakom örat var livshotande.²⁵³ Det konstaterades endast vara tillfälliga omständigheter som den tilltalade inte rådde över som gjorde att brottsoffret överlevde.²⁵⁴

[...] hon var mycket arg på [brottsoffret] och att hon *planerat gärningen* i vart fall redan under kvällen den 1 januari. Hon har därmed haft *gott om tid att komma till sans* [...] Ovanstående innebär att [den tilltalade] med *stor målmedvetenhet* har använt ett livsfarligt vapen [...].²⁵⁵

Domstolen framställer därmed kvinnan som medveten om sitt agerande men samtidigt oförmögen att hantera sin ilska, det vill säga känslomässigt avvikande. I straffvärdebedömningen menade tingsrätten att straffvärdet för ett fullbordat brott var 16 år. Däremot menade tingsrätten att händelseförloppet inte kunde jämföras med ett utdraget tortyrliknande händelseförlopp. Straffvärdet uppgick därmed till 12 års fängelse.²⁵⁶ Påföljdsbestämningen uppfattas i detta fall som relativt strängt.²⁵⁷ I detta fall finns det inget spår av att göra en snällare bedömning gällande hennes uppsåt eller rättfärdigande av gärningen med bakgrund av personliga omständigheter, utan påföljdsbedömningen tycks snarare ha utgått ifrån de objektiva omständigheterna i gärningens utförande.

²⁵³ Hässleholms tingsrätts dom i mål nr. B 3-22, s. 6 ff.

²⁵⁴ Ibid, s. 12.

²⁵⁵ Ibid, s. 11 (min kursivering).

²⁵⁶ Ibid, s. 13.

²⁵⁷ I *Permissionen* dömdes kvinnan till två års fängelse för grov misshandel, i *De knivhuggna* kvinnorna dömdes kvinnan till sex års fängelse för grov misshandel och mordförsök och i *Lägenhetsmisshandeln* dömdes kvinnan till åtta år för mordförsök.

6 Avslutande slutsatser

Frågeställningarna som besvarades i avsnitt 3 och 5 var vilken syn på kvinnor som framgår i lagförslagen inom 34-punktsprogrammet och i våldsbrottsdomarna, samt vilka mönster gällande domstolens syn på kvinnan och resonemang vid påföljdsbestämningen som går att identifiera. I detta avsnitt diskuteras den diskursiva praktiken utifrån de effekter som de har i realiteten utifrån de teoretiska utgångspunkterna, det vill säga den tredje dimensionen i Faircloughs modell för kritisk diskursanalys.

6.1 Diskursanalysen av lagförslagen

Tack vare den genomförda diskursanalysen går det att synliggöra hur föreställningar om kvinnan konstruerar subjektivitet i lagförslagen och våldsbrottsdomarna, precis som Michel Foucault framhåvt. Det har bland annat gått att belysa de föreställningar om kvinnor som blir förgivet tagna som sanningar. Det finns dock andra sätt att tala om den konstaterade framväxten av våldsbejakande kvinnor inom gängkriminaliteten än de sätt som identifierats i lagförslagen.

De två diskurserna som har identifierats i analysen av lagförslagen är dels förbiseendet av kvinnor i gängkriminaliteten med hänvisning till statistik, dels fokuseringen på kvinnor som brottsoffer relaterat till maskulinitet och våld. Flertalet lagförslag inom 34-punktsprogrammet nämner överhuvudtaget inte kvinnor i gängkriminaliteten, vilket även det medför en syn på att frågan om kvinnor i gängkriminalitet förbises. Av den anledningen kan det presenterade materialet till viss mån ge en generaliserad bild av lagstiftarens syn på kvinnor inom gängkriminalitet. Resonemanget i de analyserade lagförslagen synliggör hur lagstiftaren betraktar kvinnlig brottslighet som icke problematiskt i jämförelse med manlig brottslighet.

Syner och betoningen på kvinnors frånvaro och utsatthet i gängkriminaliteten kan enligt Hirdmans genusystem förklaras utifrån logiken om hierarkin, det vill säga att mannen ses som norm inom brottsligheten med bakgrund i att våld finns som handlingsutrymme för att skapa maskulinitet. Lagförslagen bevarar och reproducerar därmed mannen som norm för brottsligheten och den våldsbenägna kvinnan som avvikande. Således upprätthålls även logiken om dikotomin, det vill säga isärhållandet av könen och underordningen av kvinnan. Socialkonstruktivismen talar nämligen om att den diskursiva konstruktionen av kvinnan i lagförslagen ger föreställningen om kvinnor dess innehåll. Således får begreppet kvinna sin mening genom sättet det i det offentliga rummet talas om kvinnan som en grupp människor som inte innehar de kulturella egenskaperna som tilldelats männen. Eftersom det historiskt varit män som format reglering och tillämpning av rätten medför försummandet av att belysa kvinnors våldskapacitet även i

detta avseende en underminering av kvinnan. Det feministiska perspektivet framhåller att isärhållandet mellan kvinnor och män som skapas genom diskurser i samhällsrelevanta texter blir problematiska eftersom det medför en ojämlikhet i maktförhållandet mellan könen. I straffrätten kommer denna ojämlikhet främst till uttryck genom att kvinnor får mildare behandling av rättsväsendets aktörer, vissa gånger redan innan kvinnorna ens blir föremål för någon lagföring. Resonemanget i de analyserade lagförslagen förtydligar även associationen mellan att våld utövas för att uppnå maskulinitet, trots att lagstiftaren ämnar komma ifrån detta. Därmed återskapas och konstrueras föreställningen av kvinnor som passiva offer i syfte att vidmakthålla den traditionella bilden av kvinnor.

Sammantaget bör lagstiftaren till att börja med fokusera på att uppmärksamma fenomenet med framväxten av kvinnliga aktörer inom gängkriminaliteten. Det tycks komma en ny generation kvinnliga aktörer som förändrar den kriminella spelplanen. Arenan för gängkriminella aktörer rymmer därmed såväl män som kvinnor som söker efter sätt att omformulera de traditionella föreställningarna om kvinnan. Enligt bland andra Sarnecki och Siegel är kvinnor lika kapabla att begå brott om omgivningen styr dem dit. Att osynliggöra vissa, om än i dagsläget förhållandevis få, aktörer medför från början en bristfällig inställning till bekämpningen av gängkriminaliteten, vilket i teorin även kan ge upphov till ökad våldsbenägenhet hos kvinnor. I sin tur medför detta även att forskningsområdet gällande kvinnors brottslighet i gängkriminalitet fortsatt gapar tomt eftersom lagstiftaren inte intresserar sig för att undersöka fenomenet. Framförallt är det problematiskt i förhållande till likhetsprincipen, då vetenskapen om att kvinnor särbehandlas och riskerar att inte lagföras uttryckligen framgår i lagförslagen. Således består problematiken med att kvinnor särbehandlas och undkommer lagföring redan i rättsväsendets tidiga skede, även i gängkriminella kontexter. Effekten av detta blir bland annat att jämställdheten mellan synen på män och kvinnor som förövare försvåras, samtidigt som verkliga offers kredibilitet försvagas.

6.2 Diskursanalysen av våldsbrottsdomarna

I avsnitt 5.1 om svag sinnesnärvaro i mål med relationsbaserat motiv identifierades en syn på kvinnan som svag och instabil, vilket i tingsrättsdomarna visade sig rättfärdiga en mildare påföljdsbedömning. Den sociala konsekvensen av detta blir att isärhållandet av mannen och kvinnan förstärks, och därigenom framhävs brottslighet som ett accepterat manligt beteende och ett avvikande tabubelagt kvinnligt beteende. Genom att tillmäta kvinnors psykiska hälsa betydelse i påföljdsbestämningen, trots att det inte påverkat gär-

ningen på ett sådant sätt som lagstiftningen medger som förmildrande, förstärks bilden av att kvinnor associeras till föreställningarna om sedlighet. Den brottsliga kvinnan är psykiskt instabil, således är hon avvikande från den ideala föreställningen om kvinnan. Precis som Yourstone och Mallicoat konstaterat tenderar dock domstolen att fokusera på kvinnans psykiska hälsotillstånd samt söka efter bakgrundsorsaker som rättfärdigar kvinnans agerande. När kvinnan begått ett brott med motiv som relateras till föreställningar om vilka våldsbrott kvinnor vanligtvis begår, nämligen mot personer hon har en relation till, samt vad den sedliga kvinnan ska bry sig om, nämligen familj och relationer, framstår hennes gärning inte lika hotfull mot traditionella könsföreställningar. Det går därmed att konstatera att kvinnor i dessa fall döms utifrån genusbaserade könsstereotyper, vilket kan förklara att domstolen inte söker efter försvårande omständigheter i lika hög utsträckning som förmildrande. På detta sett produceras och reproduceras associationer till kvinnliga egenskaper som svaga och instabila i tingsrättsdomarna.

I avsnitt 5.2 om hög sinnesnärvaro i mål med ekonomiskt/drogrelaterat motiv identifierades en, i jämförelse, hårdare syn på kvinnans gärning. I dessa rättsfall framstår det som att domstolen förhåller sig mer objektivt till kvinnans gärning på så sätt att domstolen inte lika aktivt söker efter förmildrande omständigheter. Precis som kriminalvårdsinspektören Russo konstaterat framstår det därmed som att brott begångna med dessa motiv inte ger upphov till samma straffrabatt som brott begångna med relationsbaserat motiv. Utifrån Hirdmans genussystem går det att resonera om att ju mindre isärhållandet blir mellan manliga och kvinnliga förövare, desto mer illegitim blir den manliga överordningen. Det framstår därmed som att kvinnors delaktighet i grova våldsbrott, vars omständigheter inte associeras till föreställningar om kvinnlighet, skulle kunna medföra en omformulering av genus och manligheten som norm inom straffrätten. Detta eftersom beteendet utmanar de stereotypa föreställningarna om könen. I sin tur innebär detta att den systemförändrande kraften som kan omformulera genus således finns i den mänskliga tanken och i språkbruket. När domskälen ger uttryck för att kvinnors och mäns gärningar, trots de genusbevarande strukturerna och praktikerna, de facto inte skiljer sig väsentligt från varandra sker en förändring i genusordningen. När kvinnor inte betraktas som avvikande endast eftersom det gör det män alltid fått lov att göra försvagas isärhållandet av könen och därtill även den manliga normen. En förklaring till detta kan enligt Sarnecki vara att kvinnor och män alltmer har likartade möjligheter i det svenska samhället, vilket medför att det avvikande blir avtabuiserat och upphäver dikotomiernas maktskapande.

Resonemangen vid påföljdsbedömningarna ger dock även upphov till tolkningen att kvinnor som begått brott karakteriserade av dominans, planering och ekonomisk vinning straffas hårdare i jämförelse med kvinnor som begått liknande gärning men med annat motiv, eftersom förmildrande omstän-

digheter inte tillmäts lika stor betydelse. En förklaring till detta kan vara att kvinnorna betraktas som avvikande från den ideala kvinnan i och med att dessa egenskaper inte associeras till femininitet. Hårdare påföljdsbedömningar i dessa fall konstruerar bilden av den våldsamma kvinnan som oönskad utifrån föreställningar om kvinnliga egenskaper, och därmed ökar stigmatiseringen av våldsamma kvinnor som begår brott utifrån dessa motiv. Diskurserna som identifierats gällande uppdelningen av kvinnor som svaga och kvinnor som medvetna beroende på motivet till gärningen speglar därmed en kontrollerande mekanism från rättstillämparens sida som producerar och konstruerar synen på kvinnan. Genom att behandla kvinnor som begått relationsbaserade våldsbrott mildare i påföljdsbedömningen än andra med hänvisning till deras psykiska hälsotillstånd, produceras och reproduceras önskvärda feminina egenskaper såsom svaga, beroende och instabila.

Utifrån resultatet av diskursanalysen framstår det som att straffhöjningarna för brott inom gängkriminalitet skulle kunna få reell effekt. Det mönster som identifierats utifrån domstolens syn på kvinnan och resonemanget vid påföljdsbedömningen i avsnitt 5.2 talar för att alla aktörer, oavsett kön, skulle kunna straffas utifrån likartade resonemang utan sökande efter rättfärdigande omständigheter. Det problematiska skulle vara om domstolen låter förmildrande omständigheter inverka i för hög utsträckning i påföljdsbedömningen, speciellt eftersom det, om än undantagsvis, även visat sig förekomma för brott begångna i gängkriminella kontexter av unga kvinnliga aktörer. Allt yngre kvinnliga aktörer kan komma att få i uppdrag att begå våldsbrott i allt större utsträckning. I det fall dem skulle bli ertappade kan uppvisande av psykisk ohälsa, exempelvis matvägran och suicidtankar såsom i *Sprängdådet*, kunna betraktas som tillräckliga skäl för att inte döma ut ett fängelsestraff, givetvis beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Slutligen ska det därmed belysas att oreflekterad syn på kön och genus i juridiken kan leda till misslyckande av att upprätthålla lagens syfte och ändamål, samt försvårande av att uppnå de politiska målen med straffhöjningar för alla aktörer i gängkriminaliteten i det långa loppet.

Käll- och litteraturförteckning

Offentliga tryck

- Prop. 1987/88:120 *om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)*
- Prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid*
- Prop. 2009/10:147 *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.*
- Prop. 2016/17:108 *Straffskalorna för vissa allvarliga våldsbrott*
- Prop. 2019/20:118 *Ungdomsövervakning*
- Prop. 2021/22:17 *Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet*
- SOU 2021:49 *Kommuner mot brott*
- SOU 2021:68 *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk*
- SOU 2021:85 *Vägar till ett tryggare samhälle*

Skriftlig fråga

- 2019/20:1971 av Westerlund Snecker, Linda (V), *Kvinnor i gängkriminella miljöer*, besvarad av Justitie- och migrationsminister Morgan Johansson (S)

Lagkommentarer

JUNO, Karnov lagkommentar till 31 kap. 3 §, Axel Holmgren, not 1456.

Litteratur

Andersson, Ulrika (2004), *”Hans (ord) eller hennes?: en könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp”*, Bokbox förlag, Malmö.

Berglund, Kerstin (2007), *”Straffrätt och kön”*, Iustus förlag, Uppsala.

Bladini, Moa (2013), ”*I objektivitetens sken: en kritisk granskning av objektivitetsideal, objektivitetsanspråk och legitimeringsstrategier i diskurser om dömande i brottmål*”, Makadam förlag, Göteborg.

Borgeke, Martin och Forsgren, Mikael (2021), ”*Att bestämma påföljd för brott*”, 4:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Bäcklund, Agneta; Johansson, Stefan; Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole; Wennberg, Suzanne och Wersäll, Fredrik (2022), ”*Brottsbalken – en kommentar*”, JUNO Version 21.

Bäckman, Olof; Hjalmarsson, Randi; Lindquist, Matthew J. och Pettersson, Tove (2018), ”*Könsskillnader i brottslighet - hur kan de förklaras?*”, Ekonomisk debatt, nr 4 årgång 46.

Connell, Raewyn (2005), ”*Masculinities*”, Berkeley, University of California Press 2. Ed.

Decker, Scott; Pyrooz, David och Densley, James (2022), ”*On gangs*”, Philadelphia, Pennsylvania, Temple University Press.

Ericson, Christina, ’Kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare i kriminalpolitiska motioner 1971-2000’ i: Lander, Ingrid; Pettersson Tove och Tiby, Eva (2003) ”*Femininiteter, maskuliniteter och kriminaliteter - Genusperspektiv inom svensk kriminologi*”, Studentlitteratur, Lund.

Freiburger, Tina L. och Burke, Alison S. (2011), ”*Statue Offenders in the Juvenile Court: The Effects of Gender, Race, and Ethnicity on the Adjudication Decision*”, Youth Violence and Juvenile Justice, 9(4), s. 352-365.

Gelsthorpe, Loraine och Larrauri, Elena, ’Gender and crime in Europe’, i: Body-Gendrot, Sophie; Hough, Mike; Kerezsi, Klára; Lévy, René och Snacken, Sonja (red.) (2014), ”*The Routledge Handbook of European Criminology*”, s. 188–203, Routledge London/New York.

Gunnarsson, Åsa; Svensson, Eva-Maria; Käll, Jannice och Svedberg, Wanna (2018), ”*Genusrättsvetenskap*”, 2:a uppl., Studentlitteratur, Lund.

Hirdman, Yvonne (2004), ’Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning’ i: Carlsson Wetterberg, Christina och Jansdotter, Anna (red.) (2004), ”*Genushistoria – En historiografisk exposé*”, Studentlitteratur, Lund.

Hydén, Håkan ’Rättssociologi: om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle’, i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.) (2018), ”*Juridisk metodlära*”, Studentlitteratur, Lund.

Jareborg, Nils och Zila, Josef (2020), ”*Straffrättens påföljdslära*”, 6:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Kaspersson, Maria ‘Bilder av barnamörderskor från 1500-talet till mellankrigstiden’ i: Lander, Ingrid; Pettersson Tove och Tiby, Eva (2003) “*Femininiteter, maskuliniteter och kriminaliteter - Genusperspektiv inom svensk kriminologi*”, Studentlitteratur, Lund.

Kordon, Suzanne och Wetterqvist, Anna (2010), “*Gärningsmannen är en kvinna - En bok om kvinnlig brottslighet*”, Scandbook, Falun.

Lander, Ingrid; Pettersson, Tove och Tiby, Eva (2003) “*Femininiteter, maskuliniteter och kriminaliteter - Genusperspektiv inom svensk kriminologi*”, Studentlitteratur, Lund.

Mallicoat, Stacy L. (2007) “*Gendered Justice: Attributional Differences Between Males and Females in the Juvenile Courts*”, Feminist Criminology, Sage Publications, Volume 2, nr 1.

Marklund, Fredrik, ‘Kvinnors och mäns kriminella karriärer’ i: Lander, Ingrid; Pettersson Tove och Tiby, Eva (2003) “*Femininiteter, maskuliniteter och kriminaliteter - Genusperspektiv inom svensk kriminologi*”, Studentlitteratur, Lund.

Messerschmidt, James (1993), “*Masculinities and Crime. Critique and Reconceptualization of Theory*”, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers.

Messerschmidt, James (2018), “*Masculinities and Crime. A Quarter Century of Theory and Research*”, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Miller, Jody (2002), “*The strengths and limits of 'doing gender' for understanding street crime*”, Theoretical Criminology 6(4), s. 433-460.

Nicaso, Antonio och Danesi, Marcel (2021), “*Organized crime - a cultural introduction*”, Routledge London/New York.

Peterson, Dana och Panfil, Vanessa, ‘Street Gangs: The Gendered Experiences of Female and Male Gang Members’, i: Gartner, Rosemary and McCarthy, Bill (ed.) (2014), “*The Oxford Handbook of Gender, Sex, and Crime*”, pp. 468– 489, New York, Oxford.

Pettersson, Tove (2021), “*Kriminologiska perspektiv på genus & brott*”, Liber AB, Stockholm.

Pettersson, Tove, ‘Våld som iscensättning av femininitet’, i: Lander, Ingrid; Pettersson, Tove och Tiby, Eva (2003) “*Femininiteter, maskuliniteter och*

kriminaliteter - Genusperspektiv inom svensk kriminologi”, Studentlitteratur, Lund.

Pollak, Otto (1950), *“The Criminality of Women”*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Rodriguez, Fernando; Curry, Theodore och Lee, Gang (2006), *“Gender Differences in Criminal Sentencing: Do Effects Vary Across Violent, Property, and Drug Offenses? ”*, Social Science Quarterly, Vol 87, nr. 2, s. 318-339.

Russell, Brenda L. (2013), *“Perception of Female Offenders - How Stereotypes and Social Norms Affects Criminal Justice Responses”*, Springer New York Heidelberg Dordrecht London.

Sandgren, Claes (2018), *”Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod och argumentation”*, 4:e uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Sarnecki, Jerzy och Carlsson, Christoffer (2020), *“Introduktion till kriminologi - brottslighetens omfattning, karaktär och orsaker”*, Volym 1, Studentlitteratur AB, Lund.

Siegel, Dina (2014), *“Women in transnational organized crime”*, Springer Science+Business Media, New York.

Steffensmeier, Darrell; Ulmer, Jeffery och Kramer, John (1998) *“The interaction of race, gender, and age in criminal sentencing: the punishment cost of being young, black and male”*, Criminology, Vol. 36 nr. 4, s. 763-798.

Svensson, Peter (2019), *“Diskursanalys”*, Studentlitteratur, Lund.

Yourstone, Jenny; Fazel, Seena; Lindholm, Torun och Grann, Martin (2008), *“Violent female offenders: Facts and preconceptions”*, Department of Psychology, Stockholm University.

Myndighetspublikationer

Brå (2016), *”Kriminella nätverk och grupperingar. Polisens bild av maktstrukturer och marknader”*, rapport 2016:12.

Brå (2017), *“Enhetligt dömande i tingsrätter - En statistisk analys av andelen fängelsedomar”*, 3/2017.

Brå (2019a), ”Dödligt våld i Sverige 1990-2017. Omfattning, utveckling och karaktär”, rapport 2019:6.

Brå (2019b), ”Skjutningar i kriminella miljöer - En intervjustudie”, rapport 2019:3.

Brå (2020), ”Dödligt våld i den kriminella miljön 2005-2017”, rapport 2020:4.

Brå (2021) ”Enhetlighet och relevanta hänsyn i dömandet i brottmål”, rapport 2021:16.

Brå (2022), ”2021 Personer lagförda för brott. Slutlig statistik”, bra-1053.

Göteborgs Stad (2014), ”Dialog och samarbete - Ett samlat program för Göteborgs Stads trygghetsfrämjande och brottsförebyggande arbete”, Styrelsehandling nr 10, 2016-11-28.

Kriminalvården (2015), ”Bedömningsgrunder och kön i kriminalvårdens frivårdsarbete”, beställningsnummer 7129.

Polismyndigheten (2015), ”Polisens rapport om organiserad brottslighet”, dnr: A185.830/2015.

Polismyndigheten (2019), ”Kriminella nätverk inom den organiserade brottsligheten i polisregion Stockholm”, dnr: A584.033/2021-492.

Polismyndigheten (2022), ”Årsredovisning 2021”, dnr: A109.494/2021.

Nyhetsartiklar

Dagens Nyheter (2021-07-13), ”Kvinnor alltmer i polisens fokus vid grova brott och gängkriminalitet”

Göteborgs-Posten (2021-05-24), ”GP granskar: ”Rosa lagbok” för gängtjejer väcker känslor”, skriven av Anette Holmqvist.

Göteborgs-Posten (2021-07-14), ”Polisen startar kartläggning av kvinnorna i gängen”, skriven av Markus Botsjö.

SVT Nyheter (2021-03-30), ”Stockholmspolisen: Fördubbling av tjejer i kriminella gäng”.

Elektroniska källor

Kriminalvårdens hemsida (2022-01-10), "Yngre kvinnor och mer våldsbrott på *Hinseberg*"; www.kriminalvarden.se/om-kriminalvarden/nyheter/2022/januari/yngre-kvinnor-och-mer-valdsbrott-pa-hinseberg/ (hämtad 2022-09-13).

Regeringens hemsida; www.regeringen.se/regeringens-politik/ett-tryggare-sverige/34-punktsprogrammet-regeringens-atgarder-mot-gangkriminaliteten/ (hämtad 2022-09-05).

Riksdagens hemsida; www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/skriftlig-frag/kvinnor-i-gangkriminella-miljoer_H7111971 (hämtad 2022-09-05).

Statens institutionsstyrelse (2022), "Sluten ungdomsvård"; www.stat-inst.se/var-verksamhet/sluten-ungdomsvard-lsu/ (hämtad 2022-11-28).

Sveriges Radio (2022-05-20), P3 KRIM, "VECKAN: Kvinnor i kriminella miljöer"; sverigesradio.se/avsnitt/veckan-kvinnor-i-kriminella-miljoer (hämtad 2022-09-15).

TV4 Play (2022-05-10), "Gängkrigen och kvinnorna del 1-3 – Säsong 1"; www.tv4play.se/program/g%C3%A4ngkrigen-och-kvinnorna/del-1-s%C3%A4song-1/13743616 (hämtad 2022-11-21).

Rättsfallsförteckning

Hovrätterna

Hovrätten för västra Sverige B 3423-11

Göta hovrätt B 2152-13

Göta hovrätt B 2308-13

Göta hovrätt B 93-15

Hovrätten för västra Sverige B 3177-19

Göta hovrätt B 3167-22

Hovrätten över Skåne och Blekinge B 3245-22

Tingsrätterna

Värmlands tingsrätt B 2506-11

Gävle tingsrätt B 3057-12

Eksjö tingsrätt B 387-13

Örebro tingsrätt B 2985-13

Örebro tingsrätt B 3086-14

Jönköpings tingsrätt B 3196-18

Göteborgs tingsrätt B 16434-18

Falu tingsrätt B 2408-19

Vänersborgs tingsrätt B 3725-20

Örebro tingsrätt B 4515-20

Skaraborgs tingsrätt B 4300-21

Helsingborgs tingsrätt B 5437-21

Malmö tingsrätt B 5440-21

Örebro tingsrätt B 6997-21

Stockholms tingsrätt B 8501-21

Hässelholms tingsrätt B 3-22

Mora tingsrätt B 690-22